

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Koulussa toteuttavan ehkäisevän päihdetyön suunnittelu

Haukkarannan koulun ehkäisevän päihdetyön strategian kehittäminen

Jonna Kopra

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma 210 op

4/2012

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Jonna Kopra	Sivumäärä 52 ja 34 liitesivua
Työn nimi Koulussa toteutettavan ehkäisevän päihdetyön suunnittelu- Haukkarannan koulun ehkäisevän päihdetyön strategian kehittäminen	
Ohjaava opettaja Tero Lämsä	
Työn tilaaja Haukkarannan koulu	
Tiivistelmä <p>Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tilaajana toimi Jyväskylän Haukkarannan koulu. Työn produktina koululle kehitettiin ehkäisevän päihdetyön strategia. Strategian kohderyhmäksi tarkentui koulun 6.-9.luokan oppilaat. Strategian luonnin tarkoituksena oli saada tuotos, jossa olisi ylös kirjattuna koulun tämän hetkinen ehkäisevän päihdetyön tilanne, sen kehittämiskohteet, sekä tavoitteet ja toimintasuunnitelma ehkäisevän päihdetyön toteutumiselle. Koululla ei ollut aiemmin ylös kirjattuna tällaista tuotosta.</p> <p>Ehkäisevä työ on erittäin tärkeää nuorten parissa, sillä nuorena tehdyt päihteiden käyttöä koskevat valinnat voivat jäädä vaikuttamaan koko loppuelämään. Koulu on luontainen ja ihanteellinen paikka toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä, sillä siellä on koko kohderyhmä helposti tavoitettavissa.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda ehkäisevän päihdetyön strategia, josta olisi hyötyä Haukkarannan koululle, jossa olisi ylös kirjattuna koulun ehkäisevän päihdetyön tavoitteet ja toimenpiteet, ja jonka avulla koulun ehkäisevää päihdetyötä saataisiin kehitettyä.</p> <p>Ehkäisevän päihdetyön strategian luonnissa käytettiin apuna jo olemassa olevia ehkäisevän päihdetyön strategioita sekä alan kirjallisuutta ja aiheeseen liittyviä internet lähteitä. Strategiaan kirjatut tavoitteet ja toimintasuunnitelma kehitettiin yhdessä koulun henkilökunnan kanssa koulun toimintaan sopiviksi ja vastaaviksi.</p> <p>Opinnäytetyön raportointiosuudessa on käsitelty aiheeseen liittyvää teoreettista viitekehystä sekä käyty läpi koko opinnäytetyö prosessia ja sen tavoitteita sekä arvioitu työtä ja sen toteutusta. Produkti koostuu tärkeiden termien määrittely osuudesta, koulun tämän hetkisen tilanteen ja sen kehityskohteiden selvittämisestä sekä tavoitteiden ja toimenpiteiden tarkentamisesta. Strategian liitteenä on myös lista nettisivustoista, joilta löytyy tietoa ja materiaalia ehkäisevän päihdetyön toteutuksen avuksi.</p>	
Asiasanat ehkäisevä päihdetyö, strategia, strategiatyö, nuoret	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Jonna Kopra	Number of Pages 52 and 34 appendices
Title Planning preventive substance abuse work at school – Developing strategy for preventive substance abuse work for Haukkarannan koulu (Haukkaranta school)	
Supervisor Tero Lämsä	
Subscriber Haukkarannan koulu (Haukkaranta school)	
<p>Abstract</p> <p>The subscriber for this functional thesis was Haukkarannan koulu in Jyväskylä and the topic was Preventive substance abuse work at school. The functional part of the thesis was to develop a strategy for preventive substance abuse work for Haukkarannan koulu which they did not have at all. The purpose of it was to develop and add preventive substance abuse work in Haukkarannan koulu.</p> <p>The strategy contains a few definitions for important words and a chapter that defines how preventive substance abuse work is carried out in Haukkarannan koulu at the moment and how it could be developed. In addition, it gives information about youth and their substance abuse and also defines the school's goals for preventive substance abuse work and measures that are taken to meet them.</p> <p>The strategy was created in co-operation with the school's personnel. It was done by using literature and other sources of information about preventive substance abuse work and studying other strategies for preventive substance abuse work and modifying few of their useful goals and actions more suiting for Haukkarannan koulu.</p> <p>In the theoretical part of this thesis the theory behind preventive substance abuse work is addressed more profoundly. The whole process of making the thesis and developing the strategy are also described in the theoretical part. In addition the report contains the subscriber's and the writer's evaluation of the work.</p>	
Keywords preventive substance abuse work, strategy, strategywork, youth	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	6
2.1 Haukkarannan koulu	7
2.2 Ehkäisevä päihdetyö Haukkarannan koulussa tällä hetkellä	9
3 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ	13
3.1 Lakiperusta ehkäisevälle päihdetyölle	17
3.2 Ehkäisevän päihdetyön valtakunnallisia ohjelmia	19
3.3 Haasteet ehkäisevässä päihdetyössä	21
4 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ KOULUSSA	22
4.1 Nuoret ja ehkäisevä päihdetyö	25
4.2 Nuorten päihteiden käyttö tänä päivänä	30
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	33
5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	34
5.2 Strategiatyöskentely	35
5.3 Ehkäisevän päihdetyön strategian suunnittelu ja toteutus	38
6 ARVIONTIA TYÖN TOTEUTUKSESTA	42
6.1 Tilaajan arvio työstä ja sen toteutuksesta	42
6.2 Omat kokemukset ja arvio työn onnistumisesta	42
7 POHDINTA	44
LÄHTEET	47
LIITTEET	52

1 JOHDANTO

Aiheen opinnäytetyölleni sain nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimiltä. Aiheen tarve ja kiinnostus Preventiimin puolelta lähti halusta kartoittaa ehkäisevän päihdetyön toteutumista viittomakielisille nuorille. Työn tilaaja on Haukkarannan koulu, jossa opiskelee huonokuuluisia, kielellisen erityisvaikeuden omaavia sekä autistisia ja Asperger oppilaita. Toiminnallisen opinnäytetyöni tuotoksena kehitin ehkäisevän päihdetyön strategian Haukkarannan koululle. Koulun tarve ehkäisevän päihdetyön strategian kehittämiseksi nousi siitä, ettei heillä vielä ollut olemassa auki kirjattua suunnitelmaa ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta.

Koulun rooli ehkäisevän päihdetyön toteuttajana nuorille nähdään tärkeänä, sillä siellä on koko ikäluokka helposti saavutettavissa (Peltonen 2001, 18). Koululla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa nuorten asenteisiin ja tietoihin päihteistä sekä niiden käytöstä. Koulun henkilökunta on myös avainasemassa nuoren päihteiden käytön aloittamisen havaitsemisessa, sillä he näkevät nuorta tarpeeksi usein havaitakseen muutoksen esimerkiksi nuoren käyttäytymisessä tai kaveripiirissä.

Ehkäisevän päihdetyön strategia koulussa tehtävän ehkäisevän päihdetyön tueksi on mielestäni tarpeellinen. Strategia ohjaa toimintaa listaamalla tavoitteet ja toimenpiteet työn toteutukselle. Se, että strategia saadaan laadittua, on jo mielestäni ensimmäinen askel ehkäisevän päihdetyön toteutuksen kehittämisessä ja lisäämisessä osaksi koulun toimintaa.

Haukkarannan koulussa uskottiin oppilaiden erityisvaikeuksien haittaavan osaltaan heidän tiedon saantiaan päihteistä sekä niiden käytöstä. Koettiin, että lisätiedottamiselle olisi tarvetta niin päihteisiin, kuin seksuaalisuuteen ja parisuhteisiin liittyvissä asioissa. Koulun henkilökunta uskoi myös, että oppilaitoksen savuttomuudesta olisi hyvä muistuttaa vanhempia ja muita koulun ulkopuolisia aikuisia, sillä asiasta on jouduttu huomauttamaan ulkopuolisten henkilöiden vieraillessa koulun alueella. Henkilökunnan kesken käytävä keskustelu asenneilmaston välittämisestä, nähtiin myös osaltaan tarpeelliseksi.

Oppilaiden keskuudessa oli aiempaan keväänä ilmennyt imppaamistapauksia ja strategian teko hetkellä laskettiin osa oppilaista tupakoinnin aloittamisen riskiryhmään. Uskottiin myös, että vapaa-ajallaan osa oppilaista kokeili alkoholia. Ehkäisevälle päihdetyölle oli siis tarve.

Vaikka nuorten päihteiden käyttö on ollut viime vuosina suurimmaksi osaksi laskussa, todistavat nuorille tehdyt terveystutkimukset, kuten terveystapatutkimus sekä kouluterveyskysely, että suuri osa nuorista yhä kokeilee ja käyttää päihteitä. Ehkäisevää työtä ja siihen käytettyjä resursseja tulisi vain lisätä, jotta lasku nuorten päihteiden käytössä saadaan jatkumaan. Keskittämällä resursseja ehkäisevään päihdetyöhön juuri nuorten parissa pystyttäisiin vähentämään päihteiden ongelmakäyttöä ja niistä syntyviä haittoja, sillä nuorena omaksuttu asenne ja tapa suhtautua päihteisiin kestää mielestäni aikuisuuteen.

Aloitin opinnäytetyöni käymällä läpi työni tavoitteita ja tarkoitusta sekä esittelemällä työn tilaajaa, Haukkarannan koulua ja heidän tämän hetkistä tilannettaan ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta. Luvuissa 3-5 käyn läpi työlleni oleellisia käsitteitä, teoriaa ja työn toteutusta. Kolmannessa luvussa määrittelen lyhyesti päihdetyön, jonka jälkeen siirryn avaamaan käsitettä ehkäisevä päihdetyö. Käyn luvussa läpi myös lakiperustaa ja valtakunnallisia ohjelmia liittyen ehkäisevään päihdetyöhön. Neljännessä luvussa kerron nuorten päihteiden käytöstä tänä päivänä sekä määrittelen koulussa ja nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä ja siihen liittyviä haasteita.

Viidennessä luvussa kerron toiminnallisesta opinnäytetyöstä, omasta opinnäytetyöprosessistani, strategian luomisesta sekä työn sisällöstä ja toteutuksesta. Luvussa kuusi käyn läpi omaa sekä työn tilaajien arviointia työn toteutuksesta ja onnistumisesta, sekä pohdin koko opinnäytetyöprosessiani, missä onnistuttiin ja mitä olisi voinut tehdä toisin. Opinnäytetyön toteutettiin yhteistyössä nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimin kanssa ja sen tilaajana toimi Haukkarannan koulu.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää Haukkarannan koululle ehkäisevän päihdetyön strategia, johon on ylös kirjattuna koulun ehkäisevän päihdetyön toteutuminen, tavoitteet sekä toimintasuunnitelma tavoitteiden saavuttamiseksi. Strategian kohderyhmänä ovat koulun 6.-9-luokkalaiset. Tavoitteena oli tehdä strategia, josta olisi hyötyä koulun henkilökunnalle, joka selkiyttäisi koulun ehkäisevän päihdetyön tavoitteita ja toimenpiteitä, ja josta olisi apua koulun ehkäisevän päihdetyön kehittämisessä. Halusin myös koota strategiaan määritelmää ehkäisevälle päihdetyölle ja sen toteutusmuodoille, jotta koulun henkilökunnalla olisi yksi tuotos, jonka avulla avata käsitettä itselleen. Tarkoituksenani oli luoda yhteistyössä koulun henkilökunnan sekä preventiimin kanssa strategia, josta olisi hyötyä koulun toiminnalle ja jota henkilökunta oikeasti käyttäisi.

Produkti eli tuotos koostuu oleellisten käsitteiden määritelmäosuudesta, nuorten päihteiden käyttöä kuvaavasta osiosta sekä haukkarannan ehkäisevää päihdetyötä käsittelevästä osiosta. Käsitteiden määrittely osuudessa käydään läpi työlle oleellisia käsitteitä kuten ehkäisevä päihdetyö sekä ehkäisevä päihdetyö koulussa. Nuorten päihteidenkäyttö osiossa kerron nuorten päihteiden käytön nykytilanteesta yleisesti sekä käyn hieman läpi Jyväskyläläisten nuorten ja Haukkarannan koulun oppilaiden päihteidenkäytön tilastoja. Haukkarannan koulun ehkäisevää päihdetyötä käsittelevässä osiossa kerron kuinka ehkäisevä päihdetyö toteutuu koulussa tällä hetkellä sekä listaan tavoitteet ja toimenpiteet työn toteutukselle.

Strategia tulee olemaan toistaiseksi voimassa oleva osa koulun toiminta- ja opetussuunnitelmaa, ja se on tarkoitus päivittää noin kahden vuoden välein. Päivitystä valvomaan nimetään oma työryhmä.

2.1 Haukkarannan koulu

Jyväskylässä sijaitseva Haukkarannan koulu tarjoaa perusopetusta sekä ohjauspalveluita kielellisen erityisvaikeuden omaaville, huonokuuloisille, autistisille sekä Asperger - oppilaille. Koulu on valtion erityisoppilaitos, ja sitä myöten osa valtakunnallista palvelukeskusjärjestelmää. Koulun opetuksen ja kuntoutuksen keskeisimpänä ta-

voitteena on oppilaidensa kielen ja kommunikointitaitojen kehittäminen. (Haukkarannan koulu 2012.)

Tärkeänä tavoitteena koulun toiminnassa oppilaiden kommunikointitaitojen kehittämisen lisäksi, on tukea ja auttaa nuorta kasvamaan hyvän itsetunnon omaavaksi yksilöksi ja opettaa häntä selviämään itsenäisesti ja omatoimisesti jokapäiväisestä elämästä. Tavoitteena on myös auttaa nuorta oppimaan itsenäistä ajattelua sekä elämässä tärkeitä ja tarpeellisia sosiaalisia taitoja. Haukkarannan koulu myös tukee oppilaitaan jatko-opintoihin hakeutumisessa. Nuorten yksilöllisyyden tukeminen näkyy koulun toiminnassa siinä, että opetuksen ja kuntoutuksen kokonaisuudet suunnitellaan vastaamaan jokaisen nuoren omia tarpeita. (Haukkarannan koulu 2012.) Koulun työssä ja toiminnassa näkyy selvästi oppilaiden itsenäisyyden ja oma-aloitteisuuden tukemisen tavoite, sillä koulu toteuttaa esimerkiksi valinnaisena oppiaineena itsenäistymiskasvatusta, joka ei useimpien koulujen tarjontaan kuulu.

Ohjauspalveluiden tarkoituksena Haukkarannan koulussa on tukea kuulovammaisten, kielellisiä erityisvaikeuksia omaavien, autististen sekä Asperger – henkilöiden mahdollisuutta toteuttaa oppivelvollisuutensa kotipaikkakunnallaan. Tavoitteena olisi saada mahdollisimman moni oppilas käymään koulua omassa kotikunnassaan. Tämän lisäksi Haukkarannan koulu pyrkii mahdollisuuksien mukaan tukemaan alle kouluikäisten sekä jo oppivelvollisuutensa päättäneiden autististen ja Asperger – henkilöiden oppimista ja kuntoutumista. Ohjauspalvelut sisältävät ohjausta, konsultaatiota, arviointia ja tukijaksoja. Niihin kuuluvat myös materiaalityönto ja neuropsykiatrinen valmennus. Haukkarannan koululla tehdään myös tutkimus ja kehittämistoimintaa, jonka avulla koulu tuottaa oppimateriaaleja erityisopetukseen. (Haukkarannan koulu 2012.)

Haukkarannan koulun pihapiiriin kuuluu oppilaskoti, jossa koulun oppilaat voivat halutessaan asua. Oppilaskoti järjestää monipuolista vapaa-ajantoimintaa, kuten erilaisia kerhoja ynnä muuta. Oppilaskodin toiminnasta vastaavat oppilaskodin työntekijät, jotka ovat lastenhoitajia ja – ohjaajia. Haukkarannan koulussa nuoren kanssa työskentelee moniammatillinen työryhmä, johon kuuluu opetushenkilöstön lisäksi oppilashuollon sekä oppilaskodin työntekijöitä. Oppilashuoltotyöryhmään kuuluvat puhe-terapeutit, toiminta ja fysioterapeutti, erikoissairaanhoitaja sekä koulupsykologi ja kuraattori. (Haukkarannan koulu 2012.)

2.2 Ehkäisevä päihdetyö Haukkarannan koulussa tällä hetkellä

Vaikkei Haukkarannan koululla olekaan tällä hetkellä voimassa olevaa ehkäisevän päihdetyön strategiaa, toteutetaan koulussa ehkäisevää päihdetyötä eri muodoissa. Haukkarannan koulun oppiaineista muun muassa terveystiedossa ja biologiassa saadaan tietoa päihteistä ja niiden vaikutuksista. Terveystiedon opetukseen sisältyy ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta päihteistä tiedottamisen lisäksi opetusta terveyden ja hyvinvoinnin huolehtimisesta. (Haukkarannan koulu toiminta- ja opetussuunnitelma 2012,147.)

1.-6. luokilla terveystieto on sisällytetty oppiaineisiin ympäristö- ja luonnontieto, maantieto/biologia sekä kemia/fysiikka. Yläkoulun luokilla terveystieto toteutuu itsenäisenä oppiaineenaan. Koulussa terveystiedon opetuksella pyritään edistämään oppilaiden terveyttä, hyvinvointia sekä turvallisuutta tukevaa osaamista. (Haukkarannan koulu toiminta- ja opetussuunnitelma 2012,147.) Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelman (2012, 147) mukaan opetuksen tarkoituksena on kehittää oppilaiden tietoja ja taitoja terveydestä, terveystottumuksista sekä elämäntavoista. Yläkoulun terveystiedossa käsitellään muun muassa päihteitä, mielihyvää sekä riippuvuutta ja niihin liittyviä valintoja. (Haukkarannan koulu toiminta- ja opetussuunnitelma 2012,147.) Oppilaiden ikäkausiin sopivalla tavalla päihteet ja niihin liittyvät asiat otetaan syvällisemmin mukaan terveystiedon opetukseen vasta yläkoulun luokilla.

Osana Haukkarannan koulun opetusta ja toimintakulttuuria on erilaisia aihekokonaisuuksia, joiden avulla myös ehkäisevän päihdetyön tavoitteita tuetaan. Näiden aihekokonaisuuksien tulee koulun toiminta- ja opetussuunnitelman mukaan toteutua jokaisessa oppiaineessa sille luontaisella tavalla ja oppilaan kehitysvaiheeseen sopivasti. Aihekokonaisuudet, joiden osatavoitteet tukevat ehkäisevän päihdetyön tavoitteita ovat Ihmisenä kasvamisen, Viestintä ja mediataito, Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys, Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta sekä Turvallisuus ja liikenne. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Teeman Ihmiseksi kasvaminen avulla pyritään luomaan koulusta kasvuympäristö, joka tukee oppilaiden kehitystä kohti tervettä aikuisuutta. Haukkarannan koulussa ihmisenä kasvaminen nähdään kehittymisenä yksilöksi, jolla on hyvä sekä terve itsetunto, ja joka tiedostaa itsensä osaksi yhteisöä. Teema Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys tukee teeman Ihmisenä kasvaminen tavoitteita, pyrkimällä siihen, että koulu ohjaa oppilasta omatoimisuuteen, sitoutumiseen, aktiivisuuteen, aloitteellisuuteen, päämäärätietoisuuteen sekä yhteistyöhön. Näillä tavoitteilla koulu tukee kaikessa toiminnassaan oppilaan sisäistä yrittäjyyttä. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Viestintä ja mediataito teeman sisällä taas pyritään siihen, että jokaisessa oppiaineessa korostetaan oppilaan aktiivista roolia ja osallisuutta antamalla hänelle mahdollisuuksia erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Teeman tavoitteisiin kuuluu myös se, että oppilaiden väliseen vuorovaikutukseen kiinnitetään huomiota ja sitä pyritään ohjaamaan välituntien aikanakin. Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta teemassa pyritään myös korostamaan oppilaan osallisuutta. Sen tavoitteena on lisätä tietoa, ymmärrystä sekä motivaatiota nuoren osallisuudesta ja siitä, että nuorella on mahdollisuus vaikuttaa niin omaan kuin yhteiseen tulevaisuuteen. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56-57.)

Turvallisuus ja liikenne teeman sisällä korostetaan sitä, kuinka oppilas voi omilla valinnoillaan vaikuttaa omaan turvallisuuteen ja terveyteensä. Sen tavoitteena onkin opastaa oppilasta ikäkaudelle sopivalla tavalla suojautumaan onnettomuuksilta ja päihteiltä. Tarkoituksena on myös edistää oppilaiden vastuullisuutta ja turvallisuusmyönteistä asennetta. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 57.) Teemojen tavoitteiden toteutumisen avulla pystytään lisäämään nuoren sosiaalisia taitoja ja hänen kokemustaan siitä, että hän on osa yhteisöä sekä edistämään nuoren kasvua tasapainoiseksi ja terveeksi yksilöksi joka omaa hyvän itsetunnon. Hyvän itsetunnon omaava nuori pystyy todennäköisemmin kieltäytymään päihteistä, ja siten nuoren päihteiden käytön aloitusikää saadaan siirrettyä myöhemmäksi. Mitä myöhemmäksi nuoren päihteiden käytön kokeilu jää, sitä pienempi riski hänellä on ajautua päihteiden ongelmakäyttäjäksi.

Vapaavalintaisena oppiaineena Haukkarannan koulussa tarjotaan Itsenäistymiskasvatusta, jonka tavoitteet myös linkittyvät ehkäisevään päihdetyöhön. Itsenäistymiskasvatuksen tavoitteisiin kuuluu muun muassa oppia tuntemaan itsensä sekä omat vahvuutensa ja rajoituksensa, oppia arvostamaan itseään ja yksilöllisyyttään, oppia luottamaan itseensä ja omiin kykyihinsä selvittää eri tilanteista, oppia luottamaan muihin sekä rakentamaan sosiaalisia suhteita, oppia ilmaisemaan mielipiteensä ja ajatuksensa rohkeasti sekä tutustua harrastustoimintaan. (Haukkarannan toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 223.) Ehkäisevään päihdetyöhön ei kuulu pelkästään päihteiden haitoista ja vaarallisuudesta tiedottaminen, vaan esimerkiksi nuoren kannustaminen harrastustoimintaan, ja sitä kautta luomaan turvallisia sosiaalisia suhteita on ehkäisevää päihdetyötä. Edistämällä nuoren hyvää itsetuntoa ja auttamalla häntä rakentamaan turvallisia sosiaalisia verkostoja, tuetaan sekä lisätään nuoren päihteen käytön riskeiltä suojaavia tekijöitä.

Haukkarannan koulu järjestää oppilailleen myös erilaisia päihdeettömiä tapahtumia ja retkiä, kuten luokkaretket sekä oppilaskunnan peliretket. Retkillä päihteiden ja energijuomien käyttö on kiellettyä. Koulun oppilaille tarkoitetun oppilaskodin henkilökunta järjestää vapaa-ajalla päihdeettömiä toimintaa, kuten erilaiset kerhot ja tapahtumat. Oppilaskodin järjestämän toiminnan tavoitteena on tarjota oppilaille mahdollisuuksia virikkeelliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin kontakteihin. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 13.) Tupakkalain uudistuksen myötä myös Haukkarannan koulun tilat ja ulkoalueet ovat savuttomia.

Keväälle 2012 kouluun oli suunniteltu EHYT ehkäisevä päihdetyö ry:n elämysreittiä, mutta reitin toteuttavista opiskelijoista oli pulaa, joten sen toteuttaminen siirtyi myöhemmälle ajankohdalle. Elämysreitin tilalle koulu päätti tilata Noppa-näytelmän, jonka sisällä käydään läpi päihdeasioista. Näytelmä kestää noin 20 minuuttia ja sen on tarkoituksena toimia keskustelun avaajana päihteisiin liittyvissä asioissa (Ideateatteri 2012). Ulkopuolisten tahojen järjestämä päihdekasvatus tuo oppilaille vaihtelua koulun arkeen, ja oppilaat voivat olla avoimempia osallistumaan keskusteluun sekä otamaan tietoa vastaan ulkopuolisen tahon järjestämässä tilaisuudessa kuin tutun opettajan kanssa keskusteltaessa.

Kouluterveyden huollolla sekä oppilashuollolla on myös omat roolinsa ehkäisevän päihdetyön toteuttajina koulussa. Haukkarannan koulun oppilashuollossa päihdeasioita käydään läpi tarpeen mukaan joko yksilökäynneillä tai ryhmissä koulukuraattorin ja – psykologin vastaanotoilla. Oppilashuolto ryhmässä päihteiden käytön ehkäisyssä tehdään yhteistyötä kotien, terveydenhuollon ja koulun kesken (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 32).

Kouluterveydenhuollossa terveydenhoitajilla on käytössään nuorten päihdemittari Adsume. Adsume on kyselylomake, jonka avulla on tarkoitus arvioida nuoren mahdollista päihteiden käyttöä. Päihdemittari voidaan käyttää työvälineenä esimerkiksi päihhteettömyyttä edistävässä terveyst keskustelussa. Adsumen avulla saadaan tietoa muun muassa terveyst keskustelun ja varhaisen puuttumisen perustaksi. (Pirskanen 2011, 170.) Nuorten päihteiden käyttö tilanteen kartoittaminen on erittäin tärkeää juuri varhaisen puuttumisen mahdollistamiseksi ja tiedon saamiseksi päihdekasvatuksen suunnittelun avuksi.

Koulu terveydenhuollolla on mahdollisuus tunnistaa nuoren päihteiden käyttö jo varhaisessa vaiheessa, sillä sinne kertyy paljon nuoren terveyteen liittyvää tietoa, kuten tieto koulupoissaoloista, suun terveydestä ja sairasteluista. Koulu terveydenhuollon oppaassa (2002) neuvotaankin kouluterveydenhoitajaa terveystarkastuksissa ja muissa sopivissa yhteyksissä kysymään nuorelta päihteiden kokeilusta sekä käytöstä keskustelemalla nuoren kanssa vuorovaikutuksellisesti ja tasavertaisesti, tuomitsematta tai syyllistämättä nuorta päihteiden käytöstä. (Sosiaali- ja terveyst ministeriö ja Stakes 2002, 72.) Keskustelemalla nuoren kanssa tasavertaisesti ja syyllistämättä saadaan nuori tuntemaan itsensä huomioiduksi ja jakamaan tuntemuksiaan avoimemmin. Kun nuori tuntee, että häntä kuunnellaan ja halutaan aidosti auttaa ilman tuomitsemista, ottaa hän todennäköisemmin avun vastaan.

Haukkarannan koulun 9. luokan oppilaat kokivat 2011 vuoden kouluterveyst kyselyn mukaan saaneensa melko tai erittäin hyvin tai eivät olleet tarvinneet apua koulun henkilökunnalta tai ulkopuolisilta auttajilta, liittyen alkoholin liikakäyttöön tai tupakointiin (Haukkarannan koulun kouluterveyst kyselyn tulokset 2011).

3 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ

Seuraavissa luvuissa määrittelen ja käyn läpi työlleni oleellisia käsitteitä sekä teoreettista viitekehystä. Määrittelen hieman päihdetyötä, jonka alle ehkäisevä päihdetyö sijoittuu, tämän jälkeen syvennyn käymään läpi ehkäisevää päihdetyötä.

Suomen kielessä sanalla päihteet voidaan kattaa alkoholi, tupakka, huumausaineet sekä päihtymistarkoituksessa käytetyt lääkkeet ja liuottimet. Yhteisenä piirteenä päih-teille on keskushermostovaikutus, joka saa aikaan päihtymiseksi kutsutun psyykkisen kokemuksen, tietoisuuden muuttumisen. (Soikkeli 2002, 14.)

Tällä vuosituhannella mielenterveys- ja päihdehäiriöt ovat suuria ihmisten elämänlaa-tua, terveyttä ja toimintakykyä rajoittavia tekijöitä. Niiden aiheuttamat vaikutukset nä-kyvät asiakastyötä tekevien ammattilaisten vastaanotoilla niin terveydenhuollon eri osa-alueilla kuin muillakin kunnan palvelusektoreilla, kuten sosiaali- ja sivistystoimen alueilla. (Bäckmand & Lönnqvist 2009, 7.) Päihteiden käytöstä johtuvat haitat ovat suuri ongelma nykypäivän yhteiskunnassa, siksi tulisikin keskittyä lisäämään ja kehit-tämään ehkäisevää päihdetyötä, jonka avulla näitä haittoja pystyttäisiin vähentä-mään.

Päihdetyö jaetaan ehkäisevään ja korjaavaan työhön. Korjaavaa työtä tehdään usein yhdessä mielenterveyspalvelujen kanssa, koska monesti ongelmat liittyvät toisiinsa. Korjaavaan työhön sisältyy päihdehuollon hoito- ja kuntoutuspalvelut, ja sitä tehdään kunnan yleisistä palveluista sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä lastensuojelussa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2012.) Pylkkäsen ynnä muiden (2009, 9) mukaan korjaavaan työhön panostetaan enemmän resursseja, ehkäisevän työn jäädessä sen varjoon. Tulevaisuudessa tulisi panostaa ehkäisevään työhön ja korostaa sen merki-tystä, jolloin pystyttäisiin pienentämään korjaavan työn tarvetta ja siihen käytettäviä resursseja.

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, ja sen laaja-alaisen yhteistyön sisältö vaihtelee ainekeskeisestä tiedottamisesta laajoihin sosiaali- ja terveystoimittisiin toimenpiteisiin (Huoponen, Peltonen. Mustalampi & Kos-

kinen-Ollonqvist 2001, 8). Stakesin ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit (Stakes 3/2006, 8) muistion mukaan ehkäisevän päihdetyön tarkoituksena on edistää päihdeettömiä elämäntapoja, ehkäistä ja vähentää päihteistä syntyviä haittoja sekä lisätä päihdeilmiön ymmärrystä. Yhdeksi tavoitteeksi lisätään vielä perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen edistäminen ja toteuttaminen päihteisiin liittyvissä kysymyksissä (Stakes 2006, 8). Terveystieteiden tutkimuskeskus (2012) kertoo, että työllä pyritään vaikuttamaan päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin sekä oikeuksiin, päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin sekä päihteiden käyttötapoihin, saatavuuteen ja tarjontaan.

Laadukas ehkäisevä päihdetyö koostuu sisältöön, toteutukseen ja arviointiin liittyvistä tekijöistä. Sisältöperusteisiin, jotka päihdetyötä toteuttavan toimijan on koko ajan tiedostettava ja ymmärrettävä, kuuluvat aiheen tietoperusta, työn arvot ja etiikka sekä tavoitteellinen yhteistyö. Toteutustekijät, jotka työn toteuttajan on osattava määritellä tarkasti, ovat työn tavoite, käytettävissä olevat resurssit sekä tarvittavat toteutusprosessit. (Stakes 2006, 37.) Stakesin työryhmän luomassa ehkäisevän päihdetyön laatutähdessä (Stakes 2006, 37 kuvio 5) seuranta ja arviointi ovat tähden keskustassa eli koskettavat niin työn sisältötekijöitä kuin toteutustekijöitä ja kulkevat mukana koko työn toteutusprosessin ajan.

Koska osatekijöiden suunnittelu ja toteutus vaikuttaa toistensa onnistumismahdollisuuksiin, on laadukkaan ehkäisevän päihdetyön toteutumisiksi kaikkien sisältötekijöiden ja toteutustekijöiden oltava tasapainossa keskenään. Näin mahdollistetaan tuloksellinen tavoitteiden saavuttaminen. (Stakes 2006, 37.)

Kun yritetään vaikuttaa yksilön tietoihin, asenteisiin ja käyttäytymiseen, on kyse sisäistä vaikuttamista. Sisäistä vaikuttamista tapahtuu osana normaalia kasvatusta, josta ovat vastuussa muun muassa koti, koulu, nuorisotyö sekä harrasteyhteisöt. (Soikkeli, Salasuo, Puuronen & Piispa 2011, 15-16.) Tässä opinnäytetyössä käsittelen sisäisen vaikuttamisen keinoja, sillä koulussa tehtävä ehkäisevä päihdetyö on sisäistä vaikuttamista. Työn produktiin kirjaamani toimenpiteet pyrkivät siis vaikuttamaan yksilön tietoihin, asenteisiin ja käyttäytymiseen liittyen päihteisiin.

Ulkoista vaikuttamista taas on alkoholin saatavuuden ja tarjonnan rajoittaminen. Sen keinoja ovat hinta, verotus, myyntirajoitukset, ikärajat, aukioloajat, mainontarajoitukset sekä monet muut toimet. Kolmas vaikuttamisen keino eli kulttuurinen vaikuttaminen on kohderyhmän valistamista. Valistus yrittää erilaisin kampanjoin, keskusteluihin ja signaalein saada ihmiset pohtimaan päihteiden käyttöä. Sen kohteena on yleinen mielipideilmasto. (Soikkeli, Salasuo, Puuronen & Piispa 2011, 16, 18.) Vaikuttamisen keinoista sisäinen ja kulttuurinen vaikuttaminen ovat niitä, joilla saadaan aikaan pysyviä ja kestäviä muutoksia, sillä niiden tavoitteena on vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja tietoihin sekä saada ihmiset itse pohtimaan omia valintojaan. Yksinään rajoittamalla päihteiden myyntiä ja tarjontaa saadaan aikaan vain hetkellisiä muutoksia, kuitenkin toteutuessa sisäisen ja kulttuurisen vaikuttamisen rinnalla hyödyttää ulkoinen vaikuttaminenkin päämäärää.

Ehkäisevää päihdetyötä ja valistusta käsitellään monesti synonyymeinä, vaikka ehkäisevä päihdetyö on enimmäkseen aivan muuta kuin valistusta. Se on tukemista ja auttamista, kokonaisvaltaista päihdekasvatusta. Valistus on ehkäisevää päihdetyötä tiedottamisen muodossa, mutta pelkällä valistuksella ei edes odoteta saavutettavan tuloksia. Varhainen puuttuminen ja syrjäytymisen ehkäisy (vrt. sosiaalinen vahvistaminen) ovat keskeisiä toimintamuotoja ehkäisevässä työssä. (Soikkeli 2002, 23.) Päihteistä tiedottaminen on hyvä ja tarpeellinen osa ehkäisevää työtä, kuitenkin onnistumisen kannalta on pystyttävä muuttamaan asenteita ja käsityksiä päihteiden käyttöä kohtaan sekä saada jokainen itse valitsemaan oikein. Tähän ei pelkkä tiedotus riitä.

Ehkäisevän päihdetyön tehtäviin kuuluu päihdeopetuksen tarjoaminen, jossa useimmiten toimintaympäristöinä ovat nuorisotilat ja koulut. Muita ehkäisevän päihdetyön tehtäviä ovat päihteiden käytön haittoihin kohdistuvan kontrollin lisääminen, alkoholin tarjonnan tai käytön rajoittaminen erilaisissa vapaa-ajan tilaisuuksissa sekä tapahtumissa, alaikäisten alkoholijuomien saatavuuden estäminen, julkisen alkoholin käytön kontrollointi, rattijuoppouden kontrollointi sekä vastuun painottaminen niin yksilö- kuin paikallistasolla. (Kylmänen 2005, 11.)

Ehkäisevää päihdetyötä toteutetaan eri tasoilla ja eri muotoina. Yhden työmuodon tarkoituksena on puuttua päihteiden käyttöön ennen terveys tai muun ongelman syn-

tymistä. Esimerkkinä tämän tason työstä toimii koulujen ja kotien kasvatustyö sekä tiedon jakaminen. Näiden tavoitteena on vaikuttaa kohderyhmän käsityksiin ja käyttäytymiseen. Käytännössä työllä pyritään esimerkiksi motivoimaan nuorta muuttamaan terveystottumuksiaan toivottuun suuntaan tai vahvistamaan hyviä, jo opittuja terveystottumuksia. (Kylmänen 2005, 10.) Tämän tason työtä tehdään juuri lasten ja nuorten parissa, ja näin varhaisessa vaiheessa työssä onnistuminen estäisi ongelman syntymisen tai edes riskin siihen, kokonaan.

Riskiryhmiin kohdistuvan ehkäisyn tavoitteena on varhainen puuttuminen mahdollisesti syntymässä olevaan sairauteen, terveys- tai muuhun ongelmaan. (Kylmänen 2005, 10). Huoposen ynnä muut (2001, 9) kertovat tavoitteena tällä tasolla tehtävässä työssä olevan myös riskeistä tiedottaminen ja asianmukainen hoitoonohjaus. Tällä tasolla riski päihteiden käytön aloittamiseen nähdään selvästi ja työllä pyritään katkaisemaan käyttö tai sen mahdollinen aloitus heti alkuunsa. Myös tässä työssä onnistuminen estää päihdeongelman synnyn. Näillä kahdella edellä mainitulla tasolla tehtävä työ on osaltaan sisäistä vaikuttamista ja siksi niiden tavoitteet ja työmuodot esiintyvät produktina tekemäni koulun ehkäisevän päihdetyön strategian tavoitteissa ja toimintasuunnitelmassa.

Korjaavatyö on yksi ehkäisevän päihdetyön työmuoto. Se kohdistuu päihteiden ongelmakäyttäjiiin ja siinä pyritään esimerkiksi ehkäisemään yksilön päihdeongelman uusiutumista tai rajoittamaan jonkun sairauden tai käyttäytymishäiriön oireita mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Kylmänen 2005, 10.) Korjaava taso ei enää pysty estämään ongelman syntyä, mutta onnistuttaessa siinä tehtävässä työssä voidaan ongelmasta päästä eroon ja estää sen uusiutuminen.

Tärkeänä toteutustapana ehkäisevässä päihdetyössä on paikallinen, monialainen verkostoyhteistyö. Monella paikkakunnalla toimiikin päihdetyöryhmä, johon useimpiin kuuluvat sosiaalityöntekijä, nuorisotyöntekijä sekä koulun oppilashuoltotyöryhmän, poliisin, seurakunnan ja järjestöjen edustajat. Verkostotyön tarkoituksena on yhdistää eri toimijoiden osaamista yhdessä sovittujen tavoitteiden saavuttamiseksi. (Soikkeli 2002, 24-25.) Monialainen yhteistyö on tärkeää sillä päihdetyössä tarvitaan osaamista monelta osa-alueelta, useampi ihminen tuo myös aina useamman näkökulman ja idean ongelman ratkaisemiseksi.

3.1 Lakiperusta ehkäisevälle päihdetyölle

Lainsäädännöllinen pohja nuorisotalan ehkäisevälle päihdetyölle löytyy perustuslaissa (11.6.1999/731) määritellyistä perusoikeuksista. Pylkkäsen ynnä muiden (2009, 4) mukaan laajasti tulkiten ehkäisevä päihdetyö luetaan osaksi kansalaisten hyvinvointioikeuksia ja osaltaan se turvaa yhdenvertaisuus- ja perusoikeuksien toteutumista. Päihteiden käytöstä seuraavat elämänhallinnalliset vaikeudet ja yksilölliset riskit voivat rajoittaa yksilön perusoikeuksien toteutumista, ja pahimmillaan jopa estää yksilöä osallistumasta tasavertaisesti yhteiskunnan normaaliin toimintaan. (Pylkkänen ym. 2009, 4.)

Yksi tärkeimmistä laeista nuorten ehkäisevän päihdetyön parissa on alkoholilaki (8.12.1994/1143), sillä se kieltää alkoholin myynnin, anniskelun ja välittämisen alaikäiselle. Alkoholilain avulla pyritään ehkäisemään alkoholipitoisten aineiden käytöstä syntyviä yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. Laki kieltää mietojen alkoholi juomien myymisen alle 18-vuotiaille ja väkevien alle 20-vuotiaille, myös ravitsemusliikkeissä alkoholin anniskelu alle 18-vuotiaille on kielletty. (Pylkkänen ym. 2009, 4.)

Tupakoinnin aiheuttamien terveysriskien ja – haittojen syntymistä pyritään vähentämään lailla toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi (13.8.1976/ 693). Laki kieltää tupakkatuotteen tai tupakointi välineen myymisen alaikäiselle. Laki kieltää myös alaikäisen tupakka tuotteen hallussapidon. (Pylkkänen ym. 2009, 4.) 1.10.2010 tuli voimaan tupakkalain muutos (698/2010), joka vaikutti myös oppilaitosten tupakointi käytäntöön. Tupakkalain 12 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tupakointi on kielletty perusopetusta, ammatillista koulutusta ja lukio-opetusta antavien oppilaitosten sisätiloissa ja oppilasasuntoloissa sekä niiden käytössä olevilla ulkoalueilla. Oppilaitoksen käytössä olevalle ulko- tai sisäalueelle ei myöskään saa järjestää erillistä tupakointipaikkaa. (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2010, 1.) Erillisten tupakointipaikkojen järjestäminen niin nuorisotiloilla kuin koulualueellakin voi mahdollisesti kannustaa ja edistää nuorten tupakointia.

Tupakointi oppilaitoksen tiloissa ja sen ulkoalueilla on kielletty oppilaiden iästä riippumatta. Tupakointikielto koskee oppilaita, oppilaitoksen henkilökuntaa sekä oppilaitoksen ulkopuolisia henkilöitä. Tupakointikielto on voimassa myös oppilaitoksen toiminta-ajan ulkopuolella. (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2010, 2.) Myös täysi-ikäisten oppilaiden, vanhempien tai koulun henkilökunnan tupakointi alaikäisten oppilaiden näkyvillä, voi edistää ja kannustaa tupakointia sekä välittää myönteistä asennetta tupakointia kohtaan.

Tupakkalain 11 §:n mukaan tupakkatuotteiden hallussapito on kielletty alle 18-vuotiaalta. Tupakkalaissa on jo aiemmin ollut kiellettyä elinkeinotoiminnassa myydä tai muuten luovuttaa tupakkatuotteita alle 18-vuotiaalle, tupakkalain uudistuksessa 10 § kieltää myös yksityishenkilöitä myymästä tai muuten luovuttamasta tupakkatuotteita alle 18-vuotiaille. (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2010, 3.)

Raittiustyölain (19.11.1982/828) avulla pyritään totuttamaan kansalaiset terveellisiin elämäntapoihin ohjaamalla heitä olemaan käyttämättä päihteitä tai tupakkatuotteita. Raittiustyön päävastuu on osoitettu kunnille ja järjestöille. Kaikilla kunnilla on oltava toimielin, joka vastaa raittiustyön toteutumisesta ja alkoholiolojen seurannasta. Vaikka Pylkkäsen ym. (2009, 4) mukaan raittiustyölakia voidaan pitää osin sisällöltään ja käsitteistöltään vanhentuneena, toteavat he kuitenkin sen olevan laki, joka velvoittaa kunnat ja järjestöt työskentelemään päihteiden käytön ehkäisemiseksi myös nuorten parissa. (Pylkkänen ym. 2009, 4.) Päihteidenkäytön, myynnin ja välittämisen kieltämisen lisäksi on tärkeää olla laki, joka pyrkii myös edistämään terveyttä, hyvinvointia ja terveellisiä elämäntapoja.

Huumausainelaki (41/1972) kieltää huumausaineen tuotannon, valmistuksen, tuonnin Suomen alueelle tai viennin sieltä pois, kuljetuksen ja kauttakuljetuksen, jakelun, kaupan sekä käsittelyn ja hallussapidon sekä käytön. Päihdehuoltolaki (41/1986) pyrkii ehkäisemään ja vähentämään päihteiden ongelmakäyttöä ja siitä syntyviä haittoja. Sen tavoitteena on myös edistää ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä turvallisuutta ja hyvinvointia. (Pylkkänen ym. 2009, 5.) Ajateltaessa päihteistä syntyviä haittoja on hyvä muistaa ja huomioida myös käyttäjien läheiset. Päihteiden käyttö ei kos-

keta vain itse käyttäjää vaan myös hänen läheisiään, päihdeheitoilta on siis tarkoitus suojata päihteiden käyttäjien lisäksi heidän perheensä ja läheisensä.

Lastensuojelulailla (13.4.2007/417) turvataan lapsen oikeuksia turvalliseen kasvu- ja ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Ehkäisevä lastensuojelu edistää ja turvaa lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia. Laki velvoittaa opetuksen ja nuorisotyön parissa toimivia henkilöitä antamaan nuorelle erityistä tukea, silloin kun perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. Lain mukaan alle 18-vuotias on lapsi ja 18-20-vuotias on nuori. (Pylkkänen ym. 2009, 5.) Vanhempien käyttäessä päihteitä on lapsi erityisen altis monille päihteistä ja niiden käytöstä syntyville haitoille, siksi onkin erittäin tärkeää, että lasten ja nuorten kanssa toimivat ovat tarkkoina ja puuttuvat jokaiseen mahdolliseen tilanteeseen.

Vahvaa tausta tukea ja kasvatuksellisen perustan nuorisoalan ehkäisevälle päihdetyölle antaa nuorisolaki (27.1.2006/72). Sen tavoitteena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja sekä edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja sosiaalista vahvistamista. (Pylkkänen ym. 2009, 5.) Tämä laki tukee ehkäisevän työn tavoitetta terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä, ja todistaa ettei kaikki ehkäisevä päihdetyö liity välttämättä päihteisiin lainkaan. Pylkkäsen (2009, 5) ym. mukaan nuorisolaki korostaa ennalta ehkäisevän työn merkitystä nuorten parissa, ja sen näkökulmasta ehkäisevällä päihdetyöllä onkin tärkeä kasvatuksellinen tavoite. Nuorisolaki määrittelee nuoreksi kaikki alle 29-vuotiaat. Vaikka raittiustyölaissa vastuu ehkäisevästä päihdetyöstä määritellään kuuluvaksi sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle, antaa nuorisolaki kuitenkin toimintavelvoitteita myös opetusministeriön hallinnonalalle.

3.2 Ehkäisevän päihdetyön valtakunnallisia ohjelmia

On olemassa myös valtakunnallisia ohjelmia, jotka koskettavat nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä. Seuraavaksi käyn läpi joitakin niistä. Valtakunnallinen lapsi- ja nuoriso politiikan kehittämisohjelma sisältää ehkäisevän päihdetyön näkökulmasta tavoitteita mielenterveys- tai päihdeongelmista kärsivien henkilöiden ja hei-

dän perheidensä tukemiseksi. Ohjelmassa pyritään päihteiden käytön ja siitä syntyvien haittavaikutusten vähentämiseen kaikissa ikäryhmissä, sekä korostetaan vanhempien vastuuta alaikäisten alkoholin käytöstä. (Pylkkänen ym. 2009, 6.)

Sosiaali- ja terveysalan kansallisen kehittämisohjelma Kasteen tavoitteena on hyvinvointi ja terveyserojen vähentyminen. Tavoitteeseensa ohjelma pyrkii parantamalla riskiryhmien osallisuutta, terveyttä sekä hyvinvointia, pitämällä ennalta ehkäisevä työ ja varhainen tuki vaikuttavina tekijöinä sekä vähentämällä lähisuhde- ja perheväkivaltaa. Ohjelman tavoitteena on myös parantaa ikäihmisille tarjolla olevia palveluita sekä saada toimivampia palveluita lapsille, nuorille ja lapsiperheille. Tarkoituksena on myös saada sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet ja palvelut järjestetyksi asiakaslähtöisesti. Tähän tavoitteeseen pyritään pääsemään antamalla tietoa ja tietojärjestelmiä asiakkaiden ja ammattilaisten tueksi, kehittämällä johtamista tukemaan palvelurakennetta ja työhyvinvointia sekä uusimalla palvelurakennetta ja tehostamalla peruspalveluita. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012.)

Terveys 2015 yhteistyöohjelma pyrkii tukemaan ja edistämään terveyttä kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Väestön terveyteen vaikuttavat myös terveydenhuollon ulkopuoliset asiat kuten elämäntavat ja ympäristö. Tästä johtuen ohjelma on tarkoitettu terveydenhuollon lisäksi myös muille hallinnonaloille. Terveys 2015 ohjelma sisältää kaksi nuorten päihteiden käyttöön liittyvää toimintasuuntaa. (Pylkkänen ym. 2009, 6.)

Ensimmäisen toimintasuunnan mukaan koulujen sekä muiden oppilaitosten, sosiaali- ja terveydenhuollon, kuntien liikunta- ja nuorisotoimen, järjestöjen ja tiedotusvälineiden yhteistoimintaa tulee lisätä koulutuksellisen syrjäytymisen ja huonon terveyden vähentämiseksi. Tavoitteisiin pyritään pääsemään muun muassa tukitoimia kehittämällä, elämänhallinta- ja terveystietoutta lisäämällä ja liikuntatottumuksiin vaikuttamalla. (Pylkkänen ym. 2009, 6-7.)

Toisen toimintasuunnan mukaan Tavoitteena on kehittää yhteistyötä kunnissa eri viranomaisten, järjestöjen, koulujen, elinkeinoelämän, vanhempien sekä nuorten itsensä kanssa alkoholin käytön ja huumekokeilujen vähentämiseksi. Toimenpiteillä pyritään myös saamaan sosiaaliset ja terveyteen liittyvät ongelmat käsiteltäviksi asiantuntevasti koko maassa. (Pylkkänen ym. 2009, 7.)

On tärkeää, että on olemassa valtakunnallisia ohjelmia, jotka pyrkivät edistämään ehkäisevää päihdetyötä, sillä niiden avulla kehitetään ehkäisevää päihdetyötä koko ajan eteenpäin ja pyritään parantamaan verkostojen (toimijat, perheet nuoret itse) yhteistyötä. Ohjelmien avulla myös tuodaan päihteisiin liittyviä ongelmia ja niiden parissa tehtävää työtä näkyvämmäksi koko kansalle.

3.3 Haasteet ehkäisevässä päihdetyössä

Preventiimi on toteuttanut vuonna 2011 verkostokyselyn yhteistyökumppaneilleen, joka koostuu nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön toimijoista. Kyselyn yhdessä osiossa kartoitettiin heidän kokemuksiaan ja mielipiteitään ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden haasteista. Vastausten joukosta ehkäisevän päihdetyön tulevaisuuden haasteista nousi selvästi esille teemat laatu ja arviointi, talous, toimijakenttä, päihteiden käyttö kulttuuri ja kehittäminen. (Koivisto 2011, 19.) Haasteiden määrittely on tärkeää minkä tahansa työn kannalta, jotta ne tiedostetaan ja niihin osataan varautua sekä vastata parhaalla mahdollisella tavalla.

Toimijakentän tulevaisuuden haasteena nähtiin sen pirstaleisuus. Kuinka sitä koordinoidaan tulevaisuudessa ja miten kuntaliitokset ja järjestöjen muutokset vaikuttavat ehkäisevään päihdetyöhön tulevaisuudessa. Haasteena nähtiin myös toimijoiden mukaan saaminen vähenevien resurssien myötä, sekä resurssien säilyttäminen tulevaisuudessa vapaaehtoistyössä. Enemmän järjestö puolella näkyvänä taloudellisena haasteena nähtiin resurssien oikea kohdentaminen, sillä korjaavan työhön on usein panostettu rahallisesti enemmän. Kuinka saataisiin korostettua ehkäisevän päihdetyön tärkeyttä, jotta myös sen toimintoihin saataisiin lisää rahoitusta. (Koivisto 2011, 19.) Erittäin tärkeää olisikin, että jokainen toimija ja asiassa päätösvaltaa omaava, ymmärtäisi ehkäisevän työn merkityksen ongelmien vähentämisen kannalta. Jos ehkäisevään työhön panostettaisiin enemmän, nähtäisiin pitkällä tähtäimellä päihdeongelmien väheneminen tulevaisuudessa.

Yhtenä haasteena ehkäisevälle päihdetyölle nähtiin myös päihteidenkäyttökulttuuri, joka yhteiskunnallisella tasolla tarkoittaa yleistä mielipideilmastoa. Pohdittavia asioita ovat kuinka nyt nähtävä kannabismyönteisyys näyttäytyy tulevaisuudessa, arkipäiväistyvätkö huumausaineet Suomen päihteidenkäyttökulttuurissa, miten alkoholi-mainonta vaikuttaa tulevaisuudessa ja mitkä ovat sen vaikutukset nuorten päihteidenkäyttökulttuuriin, kuinka tulevaisuudessa puututaan nuorten päihteiden käyttöön ajoissa ja miten varmistetaan, että viesti todella kuullaan ja ymmärretään ja mitä uusia päihteitä tulevaisuus tuo tullessaan. (Koivisto 2011, 20.) Haasteena ehkäisevän päihdetyön tekijöillä on todellakin aina uusien päihteiden ilmestyminen ja niissä ajan tasalla pysyminen. Suomalaisten aikuisten myönteinen ja humalahakuinen päihteidenkäyttökulttuuri siirtyy myös vuosikymmenestä toiseen heidän lapsilleen ja päihdeasenteisiin vaikuttaminen tuntuu olevan hidasta.

Haasteena on myös työn laatu ja kuinka sitä mitataan. Ehkäisevän päihdetyön vaikutusta on vaikea mitata, siksi yhtenä haasteena onkin luoda työlle sellaiset mittarit, joilla sen vaikutusta pystyttäisiin todentamaan. Tulevaisuuden haasteena on säilyttää työn tunnettavuus ja näkyvyys yhteiskunnassamme, sillä ehkäisevää työtä ei arvosteta tarpeeksi, sitä ollaan koko ajan vähentämässä, koska sen vaikuttavuutta on vaikea mitata ja tuottaa näkyväksi. (Koivisto 2011, 20.) Työn tulosten mittaaminen etenkin lähitulevaisuudessa on todella vaikeaa, pitkällä tähtäimellä ehkäisevän päihdetyön tulosten tulisi näkyä päihdeongelmien ja haittojen vähentymisenä. Kylmänen (2005, 28) lisää vielä yhdeksi keskeiseksi haasteeksi sukupuolten väliset käyttäytymiserot, sillä nuoret toivovat tulevansa huomioituiksi yksilöinä, jossa korostuu sukupuolen huomioiminen.

4 EHKÄISEVÄ PÄIHDETYÖ KOULUSSA

Seuraavaksi määrittelen koulussa ja nuorten parissa toteutettavaa ehkäisevää päihdetyötä sekä käyn läpi erilaisten mittareiden avulla nuorten päihteiden käyttöä tänä päivänä.

Koulussa tehtävä ehkäisevä päihdetyö toteutuu suurelta osin tasolla, jonka tarkoituksena on yrittää vaikuttaa nuorten asenteisiin ja tietoihin päihteistä, ennen ongelman syntymistä (Huoponen ym. 2001, 9). Kaikki toiminta, jolla kehitetään koulutyötä sekä – ympäristöä paremmin päihteiltä ja niiden haitoilta suojaaviksi ovat koulun ehkäisevää päihdetyötä. (Soikkeli ym. 2011, 23).

Ehkäisevä päihdetyö koulussa koostuu Soikkelin ynnä muiden (2011, 23-24) mukaan muun muassa terveen kasvun ja kehityksen tukemisesta, turvallisen oppimisympäristön edistämisestä, päihdeopetuksesta ja – kasvatuksesta, hyvästä yhteistyöstä kotien ja muiden paikallisten ehkäisevän päihdetyön verkostoon kuuluvien tahojen kanssa, opetuksen tuesta, jonka avulla nuori sekä pysyy koulussa, että pärjää siellä, oppilashuollon monialaisesta yhteistyöstä ja kouluterveyden huollosta, vapaa-ajan toiminnasta sekä oikeanlaisesta ja oikeanaikaisesta puuttumisesta päihteiden käyttöön. Kylmänen (2005, 10) lisää, että apuna koulussa tehtävässä ehkäisevässä työssä toimii muun muassa kouluterveyskyselyt, joilla kartoitetaan nuoren elämäntapoja ja tottumuksia kuten unen määrää, ruokailutottumuksia sekä päihteiden käyttöä.

Peltosen (2001) mukaan ehkäisevän päihdetyön opetus ei ole mielekäästä, jos se perustuu vain yksittäisiin, irrallisiin oppitunteihin, eikä sitä ole mahdollista sitoa laajempaan kokonaisuuteen, sillä tiedon ymmärtäminen tarkoittaa sen liittämistä jonkin laajemman kokonaisuuden osaksi. Kasvattajan omat arvot ja asenteet ovat myös tärkeä tiedostaa ja ottaa huomioon suunniteltaessa päihdekasvatusta. On tärkeää käydä koko kouluyhteisön kanssa keskustelua siitä, minkälaisen asenneilmapiirin se välittää lasten ja nuorten tupakoimattomuuden sekä päihteettömyyden edistämiseksi. (Peltonen 2001, 20-21.) Opettajien, vanhempien ja muiden nuoren kanssa toimivien aikuisten päihdeasenteet ja esimerkki vaikuttavat nuoren omaan suhtautumiseen päihteisiin.

Oppimisympäristönä koulu on tärkeä terveyden edistämisen ja kasvun tukemisen malli. Sen ilmapiiri, vuorovaikutussuhteet ja suhtautuminen ristiriitai- tai kriisitilanteisiin, ongelmien varhainen tunnistaminen sekä niihin puuttuminen mittaavat koulun laatua. Vaikeista perhetilanteista lähtöisin olevat lapset, ovat selvinneet juuri siksi, että edes yksi perheen ulkopuolinen aikuinen on pystynyt kohtaamaan lapsen tarpeet, tulkitsemaan hänen käyttäytymistään oikein ja tukenut häntä oikealla hetkellä.

Tällöin juuri koulun kasvatustehtävä korostuu kun joudutaan kohtaamaan vaikeita ja elämän huonoihin puoliin kohdistuvia kysymyksiä. Koulussa nuorella on mahdollisuus saada positiivinen, hänen elämäntilannettaan ymmärtävä, kontakti aikuisen kanssa. (Peltonen 2001, 29-30.) Yksikin turvallinen aikuissuhde voi auttaa lasta selviämään esimerkiksi päihdeperheestä terveeseen aikuisuuteen. Jokaisella nuoren kanssa solmitulla suhteella ja kontaktilla on väliä.

Koulussa päihteiden käyttöön liittyvät kysymykset ovat perinteisesti liitetty terveystietoon ja kasvatukseen ja terveystietoon (Peltonen. 2001, 35). Soikkelin ym. (2011, 24) mukaan päihdetietoa ja – keskustelua on luonnollisesti myös muiden oppiaineiden opetuksessa. Kaikilla nuorilla on oikeus saada paikkaansa pitävää tietoa päihteistä, jonka avulla he pystyvät tekemään omia valintojaan (Pylkkänen ym. 2009, 16). Päihteistä tiedottamisen sekä asenteista ja suhtautumisesta päihteisiin keskustelun avulla, edistetään nuoren itsenäistä ajattelua, jonka avulla nuori pystyy tekemään omat valintansa.

Terveysnäkökulmasta tulisi ensisijaisesti kehittää taitoa käsitellä terveyteen yhteydessä olevaa tietoa, eli terveysajattelun taitoa, jota kautta kehitettäisiin terveyden ylläpitämiseen läheisesti liittyviä toimintavalmiuksia. Terveysajattelun taitoa voidaan pitää sellaisena tavoitteena joka myös tarvittaessa tukee terveyskäyttäytymisen muutosta. (Peltonen 2001, 35, 38.)

Useat koulut turvautuvat päihdekasvatuksessa myös ulkopuolisten kumppaneiden, kuten yhdistysten, yritysten tai viranomaisten apuun. Käytettyjä toimintamuotoja ovat erityiset valistusiskut sekä teemapäivät. Vaikka Suomessa ei säännöllisesti seurata koulujen järjestämien oppituntien ulkopuolisten terveys tai päihdeaiheisten tapahtumien määrää, on tiedossa että vuonna 2008 kaksi kolmasosaa yläkouluista järjesti terveystaiheisia teema päiviä ja useampi kuin joka kymmenes, teemaviikkoja. (Soikkeli ym. 2011, 24.) Erilaiset teemapäivät ja tapahtumat tuovat nuorille uuden tavan kokea päihdekasvatusta. Niiden kautta on myös helppo kerätä palautetta, jonka avulla tapahtumia ja päihdekasvatusta voidaan kehittää nuorille mieleisempään suuntaan.

Useat yhdistykset ja muut yhteenliittymät tarjoavat tällaisten teemapäivien tai – viikkojen järjestämispalveluita kouluille, osa on jopa räätälöinyt ohjelmansa terveystiedon opetussuunnitelmaan sopiviksi. Esimerkkejä teematuntien ja – päivien ohjelmatarjonnasta ovat elämysreitti, eli päihdeputket, kiertävät päihdebussit, lyhytelokuvat, pienimuotoiset teatteriesitykset, draama- ja tarinamenetelmät, sarjakuvat, pelit ja kilpailut sekä luokissa nopeasti tehdyt mielipidemittaukset. (Soikkeli ym. 2011, 24.)

4.1 Nuoret ja ehkäisevä päihdetyö

Nuorisoalalla tehtävä ehkäisevä päihdetyö eroaa yleisestä päihdetyöstä niin kasvatustavoitteidensa kuin painopisteidensäkin vuoksi. Työssä, jota tehdään nuorten parissa, on keskityttävä kokonaisvaltaisempaan sekä varhaisempaan vaikuttamiseen. Tämän vuoksi ehkäisevä päihdetyö nuorten parissa vaatii omanlaisia menetelmiä ja tietynlaista osaamista. (Pylkkänen ym. 2009, 12.)

Koska nuorisolain mukaan henkilö on nuori 29 ikävuoteen saakka, tehdään nuoria koskevaa ehkäisevää päihdetyötä niin alle kuin yli 18 -vuotiaidenkin kanssa. Työ eroaa siinä, että alle 18 -vuotiaiden kanssa joudutaan korostamaan lakisääteisiä ikärajoja, kun taas jo 18 vuotta täyttäneille korostetaan vastuullista päihteiden käyttöä ja päihteiden käytön riskien tiedostamista. Nuorten parissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä voidaan tehdä keskittymällä nuoren kokonaisvaltaisen elämänhallinnan parantamiseen, puhumatta lainkaan päihteistä. (Pylkkänen ym. 2009, 11-12.) Nuorten parissa tehtävää ehkäisevää työtä ei ole vain päihteisiin liittyvä kasvatusta, vaan sitä voi olla myös nuoren itsetunnon kohentaminen tai sosiaalisten taitojen opettaminen, jotka ovat nuoren sosiaalista vahvistamista.

Nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön voidaan lisätä taso sosiaalinen vahvistaminen. Sosiaalista vahvistamista on esimerkiksi nuorten omien tukiyhteisöjen rakentaminen ja niiden tukeminen, nuorten kuuleminen ja osallistaminen, kannustaminen ja läsnäolo sekä aikuisena oleminen nuoren arkipäivässä. (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 13.) Onnistuakseen tässä ehkäisevän päihdetyön tulisi olla toimintaa, joka on vahvasti osana perustyötä, ja jossa käytetään varhaisen puuttumi-

sen menetelmiä aktiivisesti. Toiminnan tulisi vahvistaa yksilön sosiaalisia taitoja ja kykyä toimia ryhmässä sekä edistää toimintaympäristöjen yhteisöllisyyttä. (Pylkkänen 2011, 66.)

Pylkkäsen (2011, 65) mukaan juuri sosiaalisen vahvistamisen lisääminen nuorten parissa toteutettavan ehkäisevän päihdetyön tasoksi tekee sen ymmärtämisestä omanlaistaan. Sosiaalinen vahvistaminen on laaja käsite, siksi onkin muistettava huomioida, ettei kaikki sosiaalinen vahvistaminen ole päihdetyötä. (Pylkkänen 2011, 66.) Kuitenkin sosiaalisesti vahvistamalla nuorta tuetaan ehkäisevän päihdetyön tavoitteita terveestä ihmisestä, joka toimii osana yhteiskuntaa vapaana päihdehaitoista.

Ehkäisevässä päihdetyössä sosiaalinen vahvistaminen pyrkii edistämään päihteiden käytön riskeiltä suojaavia tekijöitä. Näihin kuuluvat muun muassa, luottamukselliset sosiaaliset suhteet lähiyhteisössä, mahdollisuus vaikuttaa omaan tulevaisuuteen, hyvä itsetunto, tietoisuus päihteiden käytön riskeistä sekä lähiyhteisön vastuulliset asenteet päihteisiin ja niiden käyttöön. Riskitekiäjiä taas ovat muun muassa sosiaalinen epäluottamus ja heikko itsetunto, hallitsemattomat elämäntilanteen muutokset, päihdemyönteinen paine sosiaalisessa ympäristössä, syrjäytyminen ikäryhmästä ja yksinäisyys sekä epäsuotuisia sosiaalinen kierre esimerkiksi työn tai koulun keskeytys. (Pylkkänen ym. 2009, 13-14.) Niin suojaavat kuin riskitekiäjitkin rakentuvat jo lapsuudesta asti ja niiden syntyyn voivat muun muassa vaikuttaa perhe sekä muut sosiaaliset suhteet, kasvu-ympäristö sekä sosiaalinen asema.

Jokaisen nuoren elämästä löytyy varmasti sekä suojaavia, että riskitekiäjiä, eikä niiden löytyminen automaattisesti tarkoita nuoren elämän suuntautumista suuntaan tai toiseen. Suojaavat tekijät vahvistavat ja kannustavat nuorta oikeaan suuntaan, riskitekiäjit puolestaan altistavat ongelmille. Lopulta kuitenkin se voi olla yksittäinen asia tai tapahtuma joka vaikuttaa nuoren tekemiin valintoihin. (Pylkkänen ym. 2009, 14.) Jokainen on yksilö ja jokainen kantaa yksilöllisesti niin suojaavat kuin riskitekiäjänsäkin. Toisilla ei tarvitse olla kuin muutama riskitekiäjiä joiden kautta päihdeongelman synty alkaa, kun taas toisilla voi olla monia riskitekiäjiä ja silti he selviävät elämästä ilman päihdeongelmaa. Yksilöllisyys on voimavara, joka voi auttaa päihittämään riskin päihdeongelmalle kaikista oletuksista huolimatta.

Yleensä nuorilla syntyvä riippuvuus on enemmän päihteidenkäytön tilanteeseen kuin itse päihteeseen. Tilanteisiin yhdistetään usein kaverit, hauskanpito tai päihteestä saatu rohkeus tehdä jotain jännittävää. Itse päihteistä yleisin riippuvuutta aiheuttava päihde on tupakka. Tupakasta syntyvä riippuvuus on erittäin nopea ja voimakas. (Kylmänen 2005, 23.) Nuorena aloitettu päihteiden käyttö johtuu usein uteliaisuudesta tai halusta näyttää olevansa aikuinen tai yhtä rohkea kuin muutkin nuoret, jotka kokeilevat päihteitä. Ystäväpiirillä on suuri vaikutus nuoren päihteiden käytön kokeiluun ja sen jatkumiseen, sillä nuori haluaa olla hyväksytty ja jos ystävät käyttävät päihteitä täytyy hänenkin käyttää kuuluakseen ryhmään.

Toimittaessa nuorten kanssa on muistettava, että usein pelkästään päihteiden vaaroista paasaaminen ja niiden käytön kieltäminen ilman perusteluja saa nuorissa aikaan juuri päinvastaisen reaktion kuin on haluttu. Keskustelemalla nuoren kanssa, vastaamalla hänen kysymyksiinsä ja perustelemalla kantansa, päästään halutumpiin tuloksiin. Pylkkäsen ynnä muiden (2009, 3) mukaan nuorten leimaaminen päihteidenkäytön erityiseksi ongelmaryhmäksi ei ole tarpeen tai järkevää, sillä kokemus on osoittanut, ettei syyllistäminen ja moralisointi päihdetyössä, saa aikaan haluttua vaikutusta.

Alkoholi ja huumeet saavat usein julkisuudessa enemmän huomiota kuin tupakkatuotteet, vaikka tupakka ja nuuska ovat keskeisiä päihteitä joihin nuorten parissa työskentelevät joutuvat ottamaan kantaa ja puuttumaan (Kylmänen 2005, 50). Pylkkäsen ym.(2009, 4) mukaan tupakkatuotteiden vaarallisuutta suhteessa muihin päihteisiin ei tulisi vähätellä, sillä pitkäaikaisesta tupakoinnista syntyvä riippuvuus on todella voimakas ja varhaisella iällä aloitettu tupakointi on erityisen vaikea lopettaa myöhemmällä iällä. Tämä asia pitäisi saada myös todennettua nuorille, sillä usein nuoret eivät ymmärrä kuinka paljon nuorena aloitettu tupakointi vaikeuttaa tupakasta eroon pääsyä myöhemmällä iällä.

Kylmäsen mukaan (2005, 50) toimijoilla voi olla sellainen käsitys, että nuoret tietävät ja tuntevat hyvin tupakoinnin haittavaikutukset, kuitenkin elämä on parasta huumetta ry:n vuonna 2002 - 2004 20 000 yläkouluikäiseltä keräämien tietojen mukaan 40 prosenttia ilmoitti tarvitsevänsä lisätietoa tupakkatuotteiden terveysvaikutuksista. Tähän tarpeeseen koulut lähtivät vastaamaan muun muassa terveystiedon opetuksella.

(Kylmänen 2005, 50.) Tupakan ollessa yksi yleisimmistä nuorten käyttämistä päih-teistä, tulisi heidän kanssaan keskustella syistä miksi he polttavat ja syistä miksi kan-nattaisi lopettaa. Tällä tavoin saadaan nuorten tietoon myös erilaisia tupakoinnista syntyviä haittoja.

Nuorten parissa tehtävän ehkäisevän päihdetyön toimijakenttä on melko hajanainen, ja työn toteutus koostuu usein yksittäisistä toiminnoista, joita tehdään pienillä resurs-seilla. Välillä nuorten parissa toimiville tekijöille jää epäselväksi myös se, kenelle vas-tuu ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta kuuluu. (Pylkkänen ym. 2009, 3.) Jokaises-sa kunnassa tulisi nuorten parissa toimivien tahojen sopia keskenään kuka vastaa ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta. Onko se joku tietty taho, kuten nuorisotoimi vai kootaanko kenties eri tahojen edustajista ehkäisevän päihdetyön työryhmä. Tällä ta-voin ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta saadaan järjestelmällistä eikä päällekkäis-tä työtä tapahdu.

Kylmänen (2005, 50) uskoo, että nuorten parissa toimivien on pyrittävä vahvistamaan niitä tekijöitä, jotka auttavat nuorta pysymään tupakoimattomana tai ainakin siirtävät kokeilua mahdollisimman myöhäiseen ikään, sillä mitä myöhäisempään ikään tupa-koinnin kokeilu siirtyy, sitä pienempi todennäköisyys pidempi aikaisemman tupakoin-nin aloittamisella on. Nuoren yläkouluun siirtyminen on yksi ratkaisevimmista tupa-koinnin aloittamisen hetkistä. (Kylmänen 2005, 50-51.) Moni nuorena tupakoinnin aloittanut henkilö katu silloista päätöstään ja haluaisikin päästä eroon tupakasta. Mitä vanhempana tupakkaa kokeilee, sitä suuremmalla todennäköisyydellä osaa jo ymmärtää siitä koituvat haitat ja olla aloittamatta.

Tupakointiin liittyviä asioita kannattaa lähestyä ryhmäkäyttäytymisen eli sosiaalisen paineen, mallioppimisen, kuten polttavatko suositut julkisuuden henkilöt, vanhemmat ja muut aikuiset, sekä terveyden näkökulmasta. (Kylmänen 2005, 51.) Nuoren tulisi kokea olevansa osallisena omaa elämäänsä koskevien asioiden ratkaisuisissa. Tätä kautta nuorella on mahdollisuus oppia ymmärtämään perustelut tehdyille ratkaisuille sekä noudattamaan kuultuja ohjeita ja sääntöjä omina tietoisina ratkaisuihin. (Pylk-känen ym. 2009, 11.)

On olemassa sellaisia tekijöitä, jotka usein liittyvät nuorten päihteiden käyttöön ja osaltaan selittävät päihteiden kokeilua ja siirtymistä säännölliseen käyttöön. Tärkeää onkin tuntea päihteiden käytöltä suojaavat tekijät. Erityispiirteinä nuorten päihteiden käytössä ovat muun muassa sosiaalinen paine ja riippuvuus. Huomiota tulisi kiinnittää erityisesti niihin tekijöihin, jotka saattavat aiheuttaa riskin päihteidenkäyttöön, kuten siihen ettei nuorella ole päihteetöntä mallia perheessään tai kaveripiirissään. (Kylmänen 2005, 41-42.)

Työtä ei tule tehdä ongelmalähtöisesti, vaan nuorta täytyy tukea ja ohjata hänen sosiaalistumisen ja kasvun kehityksessään. Yleinen ehkäisy nuorisotyössä perustuu siihen, että nuorella on mahdollisuus saada apua ja tukea, kasvun ja kehityksen aikana nousseisiin kysymyksiin. (Pylkkänen ym. 2009, 11.) Nuorta ei tule syyllistää, vaan keskustella hänen kanssaan päihteiden käytön syistä ja muista asioista, nuorta tulee kuunnella ja antaa hänelle mahdollisuus kertoa oma tarinansa. Kylmäsen (2005, 26) mukaan keskusteltaessa päihteistä nuoret haluavat yleensä puhua mahdollisimman avoimesti. Tilanteessa voisikin antaa nuorten keksiä kysymyksiä, joihin käytäisiin läpi vastaukset yhdessä. (Kylmänen 2005, 26.) Vastaamalla nuoren itse esittämiin kysymyksiin saadaan nuorelle tietoa, jota hän tarvitsee sekä haluaa kuulla.

Nuoria kiinnostaa terveyteensä liittyvät asiat, joten terveyden näkökulma ja sen liittäminen päihteiden käyttöön, on hyvä ottaa esille päihteistä keskusteltaessa. (Kylmänen 2005, 26.) Päihteiden terveysvaikutuksista puhuttaessa on hyvä ottaa esille asiat, jotka koskettavat nuorta tai jotka nuori voi nähdä juuri tällä hetkellä, kuten ihon epäpuhtaus, hampaiden ja suun kunnon huonontuminen tai liikuntakyvyn heikentyminen. Nuori ei osaa ajatella tulevaisuudessa tapahtuvia päihdehaittoja, van hän tarvitsee esimerkkejä haitoista, jotka vaikuttavat häneen juuri nyt.

Nuorilta on hyvä selvittää mistä asioista heillä on tietoa ja mistä se tieto on peräisin. Nuorten tietolähteet voivat vaihdella huhuista ja internetin keskustelupalstoilta saaduista tiedoista tutkittuun tietoon. (Kylmänen 2005, 27.) Internetin ollessa suuri osa nuoren elämä tänä päivänä on myös muistettava opettaa nuorille mediakriittisyyttä. Heidän tulisi tiedostaa, ettei kaikki internetistä saatu tieto ole luotettavaa.

Päihteiden lisäksi nuoret toivovat päihdekasvatuksen sisältävän keskusteluja ihmissuhteista, seksistä, perheestä sekä harrastusmahdollisuuksista, jotka ovatkin tärkeä osa ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta. (Kylmänen 2005, 28.) Ihmissuhteet ja vapaa-ajan harrastukset ovat myös osa ehkäisevää työtä, sillä hyvinvoivat ihmissuhteet ja mielekkäät harrastukset ovat nuorta päihteiden käytön riskeiltä suojaavia tekijöitä. Kylmäsen (2005, 26) mukaan nuorien keskuudessa koulua pidetään luontevana paikkana päihdekasvatukselle ja kotia tärkeänä asenteiden muokkaajana. Tärkeinä asenteisiin vaikuttajina pidetään myös vapaa-aikaan liittyviä ihmissuhteita, kuten harrastus yhteisössä olevaa ohjaajaa. Kaveripiirillä on myös suuri vaikutus nuoren omiin asenteisiin. (Kylmänen 2005, 26.)

Nuorilla on myös mahdollisesti väärin käsityksiä siitä, kuinka yleistä päihteiden käyttö on ikätoverien keskuudessa. Keskusteltaessa nuorten kanssa päihteistä on muistettava antaa valinnan vapaus nuorelle ja korostettava valintoihin liittyvää vastuuta. (Kylmänen 2005, 27.) Pylkkäsen ym. (2009, 11) mukaan pakolla tai ulkoa annetut opit saavat usein aikaan vastarintaa tai unohtuvat nopeasti. Perinteisen valistuksen lisäksi ehkäisevän päihdetyön välineenä käytettävään keskusteluun kuuluu nuoren omien kykyjen vahvistaminen, itseluottamuksen lisääminen ja tarvittaessa avun tarjoaminen. (Kylmänen 2005, 27.)

Koska ehkäisevässä päihdetyössä on olemassa paljon erilaisia menetelmiä, laadukaana työn saavuttamiseksi on osattava valita oikeanlainen menetelmä työn tavoitteen, resurssien ja kohderyhmän kannalta. On myös osattava erottaa menetelmistä, mitkä ovat tarkoitettuja alle ja mitkä yli 18-vuotiaille. (Pylkkänen ym. 2009, 15.)

4.2 Nuorten päihteiden käyttö tänä päivänä

Tiedot nuorten päihteiden käytöstä olen ottanut vuoden 2011 terveystapatutkimuksen tuloksista sekä terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANetistä. Haukkarannan koulun oppilaita koskevat tiedot olen ottanut kouluterveyskyselyn tuloksista, jotka sain käyttööni koulun rehtorilta.

Suomen Action on Smoking and Health yhdistyksen (2012) sivuilta löytyvän tiedon mukaan nuorten päihteiden käyttö ja humalahakuinen juominen väheni 2000- luvulla aina vuoteen 2009 asti, jolloin se lähti lievään nousuun. Vuonna 2011 tehdyn nuorten terveystapa tutkimuksen mukaan 12-16 -vuotiaiden osalta myönteinen kehitystrendi näyttäisi jatkuvan. Raittius on lisääntynyt molemmilla sukupuolilla muissa ikäluokissa paitsi täysi-ikäisissä. (Raisamo, Pere, Lindfors, Tiirikainen & Rimpelä 2011, 3.) 16-vuotiaiden raittiiden nuorten määrä on kuitenkin vielä hyvin pieni verrattuna nuorempiin ikäluokkiin. Vaikka kehityssuunta näyttää myönteiseltä, on nuorten asenteet alkoholin käyttöön muuttuneet myönteisimmiksi viimeisin kahden vuosikymmenen aikana. Yhä useampi nuori mieltää alkoholin kuuluvan osaksi tavanomaista elämää. (Suomen Action on Smoking and Health 2012.)

Vuoden 2011 terveystapa tutkimuksen mukaan raittiiksi 12 -vuotiaista nuorista itsensä ilmoitti noin 90 prosenttia, 14- vuotiaista noin 60 prosenttia, 16- vuotiaista alle 30 prosenttia ja täysi-ikäisistä vain noin 10 prosenttia. Vähintään kerran kuukaudessa alkoholia käyttäviä 12 -vuotiaita oli vain muutamia prosentteja, 14-vuotiaita noin 10 prosenttia, 16-vuotiaita noin 40 prosenttia ja täysi-ikäisiä noin 70 prosenttia. Vähintään kerran kuukaudessa itsensä tosihumalaan juovia 16 -vuotiaita oli tytöistä noin 18 prosenttia ja pojista noin 15 prosenttia. Täysi-ikäisistä itsenä tosihumalaan vähintään kerran kuukaudessa joi tytöistä hieman päälle 30 prosenttia ja pojista hieman alle 40 prosenttia. (Raisamo ym. 2011 32- 37.) Tilastoista näkee, että alkoholin kulutus nousee 14 ikävuodesta 16 ikävuoteen huomasti, mikä tarkoittaa että ehkäisevää päihdetyötä tulisi kohdentaa juuri nivelvaiheeseen alakoulusta yläkouluun siirryttäessä sekä yläkoulun ensimmäisille luokille.

Nuorten asenteet ovat muuttuneet myönteisimmiksi huumeita, etenkin kannabista kohtaan, ja samaan aikaan vanhempien sekä kasvattajien huoli nuorten huumeiden käytöstä on vähentynyt (Irti Huumeista ry 2012). Nuorten kannabismyönteisyys näkyy tänä päivänä, nuorten käyttämissä erilaisissa vaatteissa ja koruissa, joissa esiintyy kannabiksenlehti. Osa nuorista etsii tietoa kannabiksesta internetistä ja sen avulla perustelevat kannabiksen olevan haittavaikutuksiltaan sama, ellei jopa pienempi paha kuin alkoholi.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet tarjoaa kaikista Suomen kunnista viimeisimpään voimassa olevaan kuntajakoon perustuvaa väestön terveyttä ja hyvinvointia koskevaa tietoa. Sen tiedot perustuvat terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä muiden sosiaali- ja terveysalan tietovarantoja ylläpitävien tahojen kokoamiin tietoihin. (Tilasto ja indikaattori pankki SOTKANet 2012.)

SOTKANetin mukaan vuonna 2007 Jyväskylän 8. ja 9. luokkalaisista nuorista päivittäin tupakoi 12,9 prosenttia. Vuoteen 2009 mennessä sama luku oli kasvanut 14,3 prosenttiin. Vuonna 2009 tosi humalaan itsensä vähintään kerran kuukaudessa joi 16,2 prosenttia Jyväskylän 8. ja 9. luokkalaisista, kun vuonna 2007 vastaava prosenttiluku oli 16,6. Vuonna 2007 laittomia huumeita ainakin kerran oli kokeillut 6,7 prosenttia ja vuoteen 2009 mennessä vastaava luku oli kasvanut 8,2 prosenttiin. (SOTKANet 2012.) Niin tupakoinnissa kuin humalahakuisessa juomisessa näkyy kasvua, joka tarkoittaa, että ehkäisevälle päihdetyölle on tarvetta. Laittomien huumeiden kokeilussa oli tapahtunut 1,5 prosentin kasvu vuodesta 2007 vuoteen 2009, mihin on voinut vaikuttaa nuorten kannabismyönteisyyden lisääntyminen.

Sain käyttööni myös Haukkarannan koulun 2011 vuoden kouluterveyskyselyn tulokset, jossa oli mukana myös tulokset Jyväskylän ja Keski-Suomen tasolta. Kyselyyn vastasivat Haukkarannasta vain 9. luokan 13 oppilasta, joten sen tuloksia ei voi verrata aiempiin vuosiin, jolloin kyselyihin vastasivat myös kahdeksannen luokan oppilaat.

Haukkarannan 9. luokkalaisista 77 prosenttia ei ollut polttanut tähän mennessä yhtään tupakkaa, piipullista tai sikaria. 8 prosenttia oppilaista oli polttanut yhden, toiset 8 prosenttia 2-50 ja loput 8 prosenttia oli polttanut yli 50 tupakkaa, piipullista tai sikaria. 8 prosenttia oppilaista tupakoi kerran viikossa tai useammin, toiset 8 prosenttia oli lakossa tai lopettanut ja loput 85 prosenttia eivät tupakoineet. Jyväskyläläisistä nuorista 60 prosenttia ei tupakoinut ollenkaan ja 13 prosenttia tupakoi päivittäin. 92 prosenttia Haukkarannan 9. luokkalaisista ei käyttänyt nuuskaa lainkaan ja 8 prosenttia nuuskasi silloin tällöin. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.) Haukkarannan koulun tulokset ovat positiivisempia nuorten tupakoinnin osalta verrattaessa niitä koko Jyväskylän tilanteeseen. Kuitenkin myös koko Jyväskylän alueella suurin osa kyselyyn vastanneista nuorista ilmoittaa olevansa tupakoimattomia.

Alkoholia noin kerran kuussa Haukkarannan kyselyyn vastaajista käytti 8 prosenttia, harvemmin kuin noin kerran kuukaudessa alkoholia käytti 15 prosenttia ja 77 prosenttia ei käyttänyt alkoholia lainkaan. Tosi humalaan asti alkoholia harvemmin kuin kerran kuussa käytti 8 prosenttia ja 92 prosenttia ei käyttänyt alkoholia lainkaan tosi humalaan asti. Jyväskyläläisistä nuorista vain 4 prosenttia käytti alkoholia kerran viikossa tai useammin, 13 prosenttia pari kertaa kuussa ja 49 prosenttia ei käyttänyt ollenkaan. Tosi humalaan itsensä Jyväskylän nuorista joi kerran viikossa vain 1 prosentti, pari kertaa kuussa 11 prosenttia ja 62 prosenttia ei koskaan ole juonut itseään tosi humalaan. Yhdellekään Haukkarannan koulun 9. luokkalaisista ei oltu viimeisen vuoden aikana tarjottu huumausaineita. Koko Jyväskylän alueelta 17 prosentille 8. ja 9. luokkalaisista oli tarjottu huumausaineita viimeisen vuoden aikana. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.)

Yksikään kyselyyn vastanneista Haukkarannan koulun oppilaista ei ollut kokeillut tai käyttänyt marihuanaa tai hasista, 15 prosenttia vastasi kerran haistelleensa huumausainetta, kuten liimaa tai butaanai, päihtymistarkoituksessa. Myöskään alkoholia ja lääkkeitä sekaisin, ekstaasia, heroiniä, LSD:tä, gammaa tai muita vastaavia huumeita, eivät kyselyn tulosten mukaan Haukkarannan koulun 9. luokkalaiset olleet kokeilleet tai käyttäneet. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.)

Koulun tulokset näyttävät ainakin tämän kyselyn valossa hyviltä ja päihteidenkäyttöprosentti pieneltä, on kuitenkin muistettava, että kyselyyn vastasi vain yksi ikäluokka koulun oppilaista ja muiden ikäluokkien tulosten lisääminen voisi muuttaa lopputulosta. Hyvät tulokset eivät kuitenkaan tarkoita, että ehkäisevälle päihdetyölle ei olisi tarvetta, vaan sitä tulisi jatkaa ja kehittää hyvien tulosten säilyttämiseksi.

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Toiminnallisen opinnäytetyöni produkti on Haukkarannan koulun ehkäisevän päihdetyön strategia. Ehkäisevän päihdetyön kohderyhmäksi tarkentui koulun 6.-9. luokkien oppilaat. Strategian työstämisessä apunani toimi Haukkarannan koulun henkilökun-

taa, yhteyshenkilöinäni toimivat koulukuraattori sekä koulupsykologi. Sain myös paljon hyödyllisiä kommentteja ja palautetta Preventiimin työntekijältä, Virpi Koivistolta. Pidin yhteyttä koulun henkilökuntaan niin sähköpostitse kuin puhelimitsekin, tapasimme myös kahdesti koulun tiloissa. Opinnäytetyön tuotoksena toimivan ehkäisevän päihdetyön strategian suunnittelun aloitin helmikuussa 2012 ja itse työn toteutin vuoden 2012 maaliskuun huhtikuun aikana. Opinnäytetyön raportointia tein samanaikaisesti. Seuraavaksi määrittelen toiminnallista opinnäytetyötä ja strategiatyöskentelyä sekä käyn läpi strategian suunnittelua ja toteutusta.

5.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehto ammattikorkeakouluissa tehtävälle tutkimukselliselle opinnäytetyölle. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on esimerkiksi käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen tai toiminnan järjestäminen. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.) Mielestäni opinnäytetyöni produktissa pyrittiin käytännön toiminnan opastamiseen määrittelemällä tavoitteet ja niihin sopivat toimenpiteet. Toiminnallisen työn tuotoksena voi olla melkein mikä vain ammattialaan liittyvä toteutus, kuten esimerkiksi perehdyttämispöytä tai jonkun tapahtuman kuten messuosaston tai näyttelyn järjestäminen. Sen toteutustapana voi olla muun muassa kirja, portfolio tai kotisivut. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.) Tässä opinnäytetyössä tuotoksena toimii ehkäisevän päihdetyön strategia, jonka on tarkoitus jäädä elämään verkkoversiona.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksessa eli produktissa tulee käyttää erilaista kirjoitustyyliä kuin raporttiosuudessa, raportissa kuvataan opinnäytetyöprosessia ja omaa oppimista, produktissa taas puhutellaan sen kohde- tai käyttäjäryhmää. (Vilkka & Airaksinen 2003, 65.) Opinnäytetyön tuotos tulee pohjata ammattiteorialle ja sen tuntemiselle, ja raporttiosuuden tulee sisältää teoreettinen viitekehysosuus. (Virtuaali ammattikorkeakoulu 2012.)

Toiminnallisen opinnäytetyön raportissa on tarkoitus kertoa mitä, miksi ja miten on tehty, millainen työprosessi on ollut sekä millaisiin johtopäätöksiin on päästy. Siinä

pitää myös näkyä työn tekijän omaa arviota työn onnistumisesta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.) Opinnäytetyöni tässä luvussa käyn juuri läpi työprosessiani sekä mitä ja miksi on tehty sekä miten työ on toteutettu. Seuraavassa luvussa siirryn työn arviointiin.

5.2 Strategiatyöskentely

Sana strategia juontaa juurensa kreikankielisestä sanasta *strategos*, joka tarkoittaa sodan johtamisen taitoa (Kamensky 2008, 16). Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (2012) mukaan strategia on perusta työn toiminnalla ja se tähtää erityisesti tulevan toiminnan ohjaamiseen. Kamensky (2008, 19) antaa strategialle kolme määritelmää, ensimmäisen mukaan se on yrityksen keskeisten tavoitteiden ja toiminnan suuntaviivojen valitseminen muuttumassa maailmassa, toisen määritelmän mukaan strategia on väline, jolla yritys hallitsee ympäristöään, ja kolmannen määritelmän mukaan strategian avulla hallitaan tietoisesti ulkoisia sekä sisäisiä tekijöitä ja niiden vuorovaikutussuhteita, tavalla jolla yritykselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa.

Strategiaan tulee kirjata selkeästi työn tavoitteet, sisältö, vastuut, resurssit sekä seuranta. Strateginen ajattelu ja toiminta vaativat kykyä ymmärtää toimintaympäristöstä nousevat tarpeet sekä hahmottaa niille sopivat päämäärät ja tavoitteet. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012.) Työstämäni ehkäisevän päihdetyön strategiaan loin toimintasuunnitelma taulukon, josta mielestäni selviävät helposti ja selkeästi työn tavoitteet, toimenpiteet ja niiden seuranta.

Anneli Valpola (2010, 14) antaa strategialle vaihtoehtoisia lempinimiä, joita ovat muun muassa kartta, koska strategian avulla suunnistetaan kohti visiota, osallistumisen polku, koska yhdessä toteutetulla strategialla valinnat on tehty yhdessä ja niihin sitoudutaan, sekä aikaikkuna, koska strategiaa tehdessä katsotaan arjen ohi tulevaisuuteen. Nämä kaikki lempinimet ja niiden perustelut kuvaavat päämäärätietoista ja hyvää strategiaa. Strategian sisällön voi kiteyttää Valpolan (2010, 15) mukaan näihin kysymyksiin: mistä olemme tulossa, missä olemme nyt, minne haluamme päästä, miten pääsemme sinne ja mistä tiedämme olevamme perillä. Näiden kysymysten avulla strategiaan tulee selvittää työn menneisyys ja sillä saadut aiemmat tulokset

sekä kokemukset siitä, työn nykyinen tilanne ja mitä tarvitsee kehittää, visio mihin halutaan päästä, tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi ja mittarit niiden toteutumisen seuraamiseksi.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen (2012) mukaan strategisen suunnittelun avulla pystytään valitsemaan toimintaympäristön ja kohderyhmän mahdollisuuksiin ja tavoitteisiin sopivimmat toimintamuodot ja keinot. Suunnittelemalla mitä tahansa työtä etukäteen, pystytään valmistautumaan mahdollisiin muutoksiin ja suuntaamaan työ parhaalla mahdollisella tavalla käsillä olevalle kohderyhmälle. Työni produktin, ehkäisevän päihdetyön strategian, tarkoituksena oli juuri toimia suunnitelmana koulun ehkäisevän päihdetyön toteutukselle, jonka avulla siitä tulee järjestelmällisempää ja helpompaa toteuttaa.

Strategisessa suunnittelussa tunnistetaan toimintaympäristön aiheuttamat uhat ja mahdollisuudet tämän hetkiselle toiminnalle, tiedostetaan omien voimavarojen ja nykyisen toiminnan vahvuudet ja heikkoudet sekä osataan suhteuttaa ne toimintaympäristön uhkiin ja mahdollisuuksiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.) Suunnittelemalla, valmistautumalla ja tutustumalla kohderyhmään pystytään valitsemaan parhaat mahdolliset menetelmät työn toteutukselle. Ennakoimalla muuttuvia tekijöitä ja valmistelemalla useita vaihtoehtoja on työntoteuttaja valmistunut kaikkeen, jolloin työn toteutuksen epäonnistumiselle ei jää niin suurta mahdollisuutta. Opetushallituksen (2010) mukaan perusteltu suunnitelma tulevaisuuden uhkien ja haasteiden varalle voidaan luoda ennakointimenetelmien avulla. Produktissani yritin koota luomaani toimintasuunnitelma taulukkoon mahdollisimman monia tapoja ja vaihtoehtoja toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä koulun toiminnassa.

Strategisessa suunnittelussa myös kehitetään visio eli tarkennetaan toiminnan tavoitteet ja tehdään valintoja, jotta tavoitteet saavutettaisiin, vastuutetaan toimijoita ja osallisia toimimaan tehtyjen valintojen mukaisesti. Siinä myös seurataan ja arvioidaan koko strategiaprosessia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012). Produktiini luoman toimintasuunnitelma taulukon avulla sain tarkennettua toiminnan tavoitteita ja niiden saavuttamiseksi tehtyjä toimenpiteitä. Niiden toteutumisen seurannasta vastaamaan on tarkoitus määrittää työryhmä koulunhenkilökunnasta, en kuitenkaan ehtinyt selvittää onko työn jakoa vielä tehty. Strategiaan kirjattiin yhdeksi tavoitteeksi

päihdeettömän asenteen välittäminen oppilaille, johon koko koulunhenkilökunta tulisi vastuuttaa, siten että he eivät käyttäisi mitään päihteitä (tupakka tuotteet) kouluajalla. Tavoitteen avulla toivottavasti koko koulun henkilökunta sitoutuu näyttämään päihdeetöntä esimerkkiä.

Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen (2012) mukaan strategian luomisessa itse asiakirjan laatiminen ei ole tärkeintä, vaan sen ohjausvaikutus toimintaan. Ohjausvaikutus riippuu siitä, kuinka suurella panoksella strategian toteutumisen kannalta tärkeät toimijat ovat mukana sen työstöprosessissa, sisäistävät sen sekä sitoutuvat toteuttamaan sitä. Ajan puutteen ja yhteisten tapaamisten vähyyden vuoksi en mielestäni saanut vastuutettua ja sitoutettua toimijoita työn toteutukseen niin paljon kuin olisin halunnut. Valpolan (2010, 18) mukaan tarpeelliset ihmiset tulee ottaa mukaan strategian suunnitteluun ja toteuttamiseen jo alkuvaiheessa, jotta saadaan viestintä luontevaksi osaksi toimintaa. Niutanen ja Kvist (2010, 56) lisäävät, että ihminen sitoutuu parhaiten osallistumalla, ja organisaatioissa, joissa ihmiset saavat enemmän osallistumisen kokemuksia, sitoudutaan paremmin myös strategioihin.

Kehusmaa (2010, 15) korostaa, että strategia johtamisen keskeinen tavoite on saada koko organisaatio tekemään strategiatyötä. Strategiatyöhön kuuluu siis itse strategian luonnin lisäksi strategian toteuttaminen, johon koko organisaatio tulisi sitouttaa. Strategian suunnitelmien muuttaminen toiminnaksi on kurinalaista ja aikaansaavaa toimintaa, eli yksinkertaisesti tarkoituksena on toimia sovitun mukaisesti (Lillkäll 2010, 35). Koululle työstämässäni strategiassa jäin pohtimaan kirjattiinko siihen tarpeeksi selkeästi sovitut linjat vai jäivätkö sovitut asiat vielä liian epäselviksi, jolloin sovitun mukaan toimiminen on vaikeaa.

Tavoitteellinen päihdetyö on suunnitelmallista ja pitkäjänteistä, jossa päihdestrategiat toimivat parhaimmillaan apuna linjauksien ja painopistealueiden määrittelyssä. Strategian suunnittelu on välttämättä monitoimijainen prosessi. Sen teossa on synnyttävä yhteisymmärrys osallisten kesken strategian toimintalinjoista, sen toiminnallisista seurauksista ja vastuujaosta. Kun toimitaan tavoitteellisesti ja suunnitellaan etukäteen työn etenemistä ja osapuolien osallistumista siihen, saadaan parempia tuloksia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012.) Ottamalla strategian suunnitteluun mahdollisimman monta toimijaa mukaan, saadaan vastuu alueita jaettua ja työmäärää pie-

nenettyä. Näin saadaan myös mukaan uusia näkökulmia sekä ideoita työn toteutukselle. Produktissani olisin toivonut ehtiväni kehittää työtä enemmän ja useamman koulun henkilökuntaan kuuluvan toimijan kanssa, jotta olisimme saaneet työhön lisää käytännönläheisyyttä ja uusia näkökulmia.

Valpola (2010, 18) listaa vuoden 2009 kymmenen suurinta ongelmaa strategian toteutuksessa. Niitä ovat olleet muun muassa puutteelliset johtajuustaidot, odottamatomat muutokset, ongelmat viestinnässä, strategian epäselvyys ja muun organisaation vähäinen sitoutuminen. Koska itse en ole enää mukana opinnäytetyönäni kehittämän strategian tiedottamisessa henkilöstölle ja oppilaiden vanhemmille, toivon koulun todellakin tiedottavan strategian olemassaolosta ja päivittävän sitä tarpeeksi usein, jotta työ tulisi käyttöön ja siitä olisi heille hyötyä.

Kirsti Kehusmaa on tutkinut syksyllä 2009 organisaation johdon näkemyksiä organisaationsa strategiatyöstä ja strategian käytäntöön viemisen kokemuksista. Kommenteista kävi ilmi, että ongelmaksi koettiin muun muassa henkilöstön sitoutuminen strategiaan, yhteisen ymmärryksen löytäminen sekä strategian kiteyttämisessä yksinkertaiseen muotoon. (Kehusmaa 2010, 24-25.) Omassa työskentelyssäni, kuten jo aiemmin mainitsin, koin ongelmaksi henkilökunnan sitouttamisen, johon mielestäni olisi auttanut jos strategian työstöön olisi ollut enemmän aikaa ja olisimme me pystyneet työstämään sitä enemmän yhdessä tapaamalla kasvokkain, ennemmin kuin sähköpostin välityksellä. Koin myös strategian kiteyttämisen yksinkertaiseen muotoon hieinan ongelmaksi, sillä työ jäi vielä hyvin teoreettiselle tasolle ja olisin halunnut saada siitä käytännönläheisemmän. Produktin loppuun luomani taulukon avulla pystyin kuitenkin kiteyttämään yhteen työn pääkohdat.

5.3 Ehkäisevän päihdetyön strategian suunnittelu ja toteutus

Opinnäytetyöprosessini alussa tutustuin aiheeseeni ehkäisevästä päihdetyöstä kertovan kirjallisuuden sekä nettilähteiden kautta. Luin myös monia ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteutuksesta kirjoitettuja opinnäytetöitä. Miia Långin ja Niina Vehviläisen (2009) opinnäytetyö *Kun mä juon musta tulee Batman : toiminnallinen päihdekasvatus-projekti Mäntyharjussa*, oli todella mielenkiintoinen ja antoi minulle ajatuk-

sia ja uutta näkökulmaa nuorten parissa toteutettavaan ehkäisevään päihdetyöhön. Työssään Lång ja Vehviläinen kertovat Mäntyharjun nuorisotilalla pitämästään päihdekasvatus projektista. Projektissa käytetyt harjoitukset olivat mielestäni juuri nuorille sopivia. Tekijöiden johtopäätökset harjoitteiden toimivuudesta auttoivat minua hahmottamaan minkälaisella toiminnalla pystytään vaikuttamaan nuoriin parhaiten.

Eniten omassa työssäni minua auttoivat opinnäytetyöt, jotka olivat kirjoitettu ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta kouluun, joko erilaisten oppaiden tai toimintamallien kehittämisen muodossa. Näistä töistä sain näkökulmaa siihen minkälaista ehkäisevän päihdetyön toteutus koulussa voi olla.

Opinnäytetyö suunnitelmaa kirjoittaessani tutustuin Haukkarannan koulun toimintaan heidän nettisivujensa kautta, koulussa ja nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön kirjallisuuden ja nettilähteiden kautta sekä luin hieman kuulovammaisuudesta ja päihdeongelmien yleisyydestä heidän keskuudessaan kuurojenliiton sivuilta sekä julkaisuista. Kirjallisuutta aiheesta löytyi runsaasti ja opinnäytetöitäkin jonkun verran. Muutamia löytämistäni opinnäytetöistä oli toteutettu kouluun, kuitenkin yhtään ehkäisevän päihdetyön strategian tai päihdestrategian luomista tai kehittämistä koskevaa työtä en löytänyt.

Strategian luomista varten tutustuin terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen neuvoantavien nettisivuilta löytyvään kartta ja kompassi-päihdestrategia oppaaseen ja heidän mielenterveys- ja päihdetyön strategisesta suunnittelusta kunnissa kertovaan julkaisuun. Tutustuin ja kävin läpi myös useita eri koulujen ja kuntien ehkäisevän päihdetyön strategioita sekä päihdestrategioita.

Itse strategian kirjoittamisen ja luomisen tein hyvinkin itsenäisesti, kysellen mieleen tulevia kysymyksiä koulun henkilökunnalta sekä käymällä läpi alustavia ideoitani strategian sisällöstä läpi heidän kanssaan. Alustavia ideoita ja sisällysluettelo pohjan kokosin kaupunkien ja muiden koulujen ehkäisevän päihdetyön strategioita ja päihdestrategioita hyväksi käyttäen. Saatuani hyväksynnän alustavalle sisällysluettelolleni, lähdin kirjoittamaan strategiaa.

Aloitin strategian kappaleella taustaa, jossa kävin läpi taustaa ja tarvetta ehkäisevän päihdetyön strategian luonnille, sen tarkoitusta ja mitä se tulee sisältämään. Seuraavaksi jatkoin käsitteiden määrittelyllä. Määrittelin termit päihdestrategia ja strategia-työ, päihdetyö, korjaava ja ehkäisevä päihdetyö sekä ehkäisevä päihdetyö koulussa. Korjaavan päihdetyön määritelmän pidin lyhyenä, sillä strategia käsittelee ehkäisevää työtä. Koin termien määrittelyn tarpeelliseksi, strategian tavoitteiden ymmärtämisen kannalta. Uskon myös käsitteiden määrittelyn auttaneen koulun henkilökuntaa tarkentamaan tietoaan ehkäisevästä päihdetyöstä, mitä se on koulussa ja miten sitä mahdollisesti voidaan kouluympäristössä toteuttaa. Käsitteiden määrittelyssä käytin apunani aiheesta löytyvää kirjallisuutta ja nettilähteitä.

Käsitteiden jälkeen siirryin kertomaan nuorten päihteiden käytöstä niin yleisellä kuin myös Jyväskylän ja Haukarannan koulun tasolla. Tämän päivän nuorten päihteiden käytön läpi käyminen strategiassa oli mielestäni tärkeää ehkäisevän päihdetyön ja sen strategian tarpeellisuuden todentamiselle.

Tiedot nuorten päihteiden käytöstä yleisesti otin terveystapatutkimuksen vuoden 2011 tuloksista. Tietoja Jyväskyläläisten nuorten päihteiden käytöstä otin terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto- ja indikaattoripankista SOTKANetistä, jonka tiedot perustuvat muun muassa vuosittain yläkoulun 8. ja 9. luokkalaisille sekä lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoille toteutettavaan kouluterveyskyselyyn (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2012). Tiedot Haukarannan koulun oppilaista otin koulun rehtorilta saamistani vuoden 2011 kouluterveyskyselyn tuloksista.

Seuraavan otsikon alla kerroin ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta Haukarannan koulussa tällä hetkellä. Tämän hetkisen tilanteen läpi käyminen oli tarpeellista, jotta näemme miten ja mitä toimia koulussa tehdään liittyen ehkäisevään päihdetyöhön ja mitä tavoitteita ja toimia voitaisiin vielä lisätä. Tiedot ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta Haukarannan koulussa sain koulun henkilökunnalta ja koulun toiminta- ja opetussuunnitelmasta.

Tämän jälkeen listasin eri laeista sekä kouluterveydenhuoltoon liittyvistä oppaista oppilaitoksia koskevia säädöksiä ja ohjeistuksia. Lähteenä käytin muun muassa sosiaali- ja terveysalan valvontaviraston tupakkalain uudistus oppilaitoksen näkökul-

masta julkaisua, nuorisolakia sekä terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuilta löytyviä kouluterveydenhuollon opasta ja menetelmäkäsikirjaa terveystarkastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa.

Säädökset ja ohjeistukset olivat mielestäni tärkeä mainita, jotta saadaan myös sitä kautta pohjaa ehkäisevän päihdetyön toteutukselle, saadaan ohjeistukset lukijoille tietoon sekä saadaan tuotos, jossa ehkäisevään päihdetyöhön liittyvät säädökset ovat yhdessä paikassa helposti löydettävissä. Säädökset ja ohjeistukset myös kertovat mitä ehkäisevään päihdetyöhön liittyviä toimenpiteitä koulussa toteutetaan tai ainakin tulisi toteuttaa.

Säädösten ja ohjeistuksien jälkeen aloitin kappaleen tavoitteet ja toimintasuunnitelma, johon pääsin kirjaamaan ylös koulun ehkäisevän päihdetyön tavoitteita sekä luomaan toimintasuunnitelman tavoitteiden toteutumiseksi. Tavoitteiden määrittämiseksi keräsin yleisiä ehkäisevän päihdetyön tavoitteita niin koulujen kuin kaupunkien ehkäisevän päihdetyön strategioista, joita näytin osalle apunani olleille koulun edustajille. Keskustelun pohjalta muokkasin tavoitelistaa koulun tarpeisiin sopivaksi.

Kävimme samaisessa tapaamisessa myös läpi ehkäisevän päihdetyön toteutustapoja, joista olin niin ikään kerännyt esimerkkejä koulujen ja kaupunkien ehkäisevän päihdetyön strategioista. Keskustelujen ja koulun toiminta- ja opetussuunnitelman avulla määritin eri toimenpiteitä tavoitteiden saavuttamiseksi, osaa joita Haukkarannan koulussa tällä hetkellä jo toteutettiin, ja osaa joita he voisivat ja tulisivat toteuttamaan tulevaisuudessa. Kokosin Haukkarannan koulun strategiaan toimintasuunnitelma taulukon, johon on kirjattu tavoitteet, toimenpiteet tavoitteiden saavuttamiseksi sekä tavoitteiden toteutumisen seuranta.

Koska osa koulun henkilökunnasta koki, ettei heillä ole ehkäisevän päihdetyön toteutukseen minkäänlaista materiaalia, ja että sellaisesta voisi olla hyötyä, kokosin strategian liitteeksi listan hyödyllisistä nettisivustoista. Listaani kokoamiltani sivustoilta löytyy tietoa ehkäisevästä päihdetyöstä, eri materiaaleja, julkaisuja ja aineistoja työn toteutukseen sekä nuorten parissa tehtävään ehkäisevään päihdetyöhön liittyviä lakeja. Lisäsin myös muutamia nettiosoitteita, joista on apua strategian päivittämisessä, kuten sivustoja joilta löytyy päivitettyä tietoa nuorten päihteiden käytöstä.

Uskon, että kokoamistani linkeistä on hyötyä ehkäisevää päihdekasvatusta toteuttaville henkilökunnan jäsenille, sillä he saavat sivustoilta, julkaisuista ja materiaaleista tietoa ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteutuksesta sekä välineitä ehkäisevän päihdekasvatuksen avuksi. Mukana on myös päihdelinkin viittomakieliset sivut, joilta saa tietoa päihhteistä viittomakielellä.

Koululta määritettiin strategia toistaiseksi voimassa olevaksi osaksi heidän toimintajaa opetussuunnitelmaansa. Strategiaa olisi tarkoitus päivittää noin kahden vuoden välein ja sen päivittämiseen nimetä siitä vastaava työryhmä. Itse strategia tullaan julkaisemaan verkkoversiona, jolloin sitä on helpompi myös helpompi päivittää.

6 ARVIONTIA TYÖN TOTEUTUKSESTA

6.1 Tilaajan arvio työstä ja sen toteutuksesta

Työn tilaajan arvio produktin toteutuksesta ja siinä onnistumisesta on mielestäni erittäin tärkeä, sillä se kertoo onko työstä onnistuttu tekemään kohderyhmälle sopiva ja käyttökelpoinen. Pyysinkin palautetta usealta koulun henkilökuntaan kuuluvalta työntekijältä, jotka olivat mukana työstämässä strategiaa, jotta saisin palautetta mahdollisimman laajasti ja monesta näkökulmasta.

Tilaajalta saatu palaute oli hyvää, työtä kuvailtiin huolelliseksi ja uskottiin siitä olevan hyötyä koulun ehkäisevän päihdetyön kehittämisessä. Koulun henkilökunnalta saamani palaute oli hyvää koko strategian työstöprosessin ajan ja vaikka kaikkeen palautteeseen tulee aina suhtautua kriittisesti, toivon kuitenkin, että työstä todella on hyötyä koululle.

6.2 Omat kokemukset ja arvio työn onnistumisesta

Koska valmistun ensi joulun sijaan jo tänä keväänä, oli opinnäytetyöprosessiini varattu aikataulu hieman kiireinen. Jos työn toteutukseen olisi ollut enemmän aikaa, olisi työni produktista varmasti saatu hiottua vielä parempi, tarkentamalla strategian tavoitteita ja toimenpiteitä entisestään sekä paneutumalla koulun ehkäisevän päihdetyön kehittämistarpeisiin enemmän.

Olen kuitenkin tyytyväinen tässä ajassa työstämään lopputulokseen. Raportointiosuuteen sain mielestäni kirjattua työlle oleellista teoriaa ja kävin tarkasti läpi strategian kirjoitusvaiheita, sisältöä ja perusteluja sille. Teoriaa aiheeseen liittyen olisin saanut kirjattua vielä lisääkin, ja mietinkin monesti vielä lisääväni sitä. Toivon ja uskon kuitenkin, että sain rajattua juuri aiheeseeni sopivan viitekehyksen.

Työni onnistuneimpana osuutena pidän opinnäytetyön raporttiosuutta, sillä olisin halunnut vielä saada strategiasta käytännönläheisemmän ja varmasti koulun tarpeisiin vastaavan. Strategia toimii kuitenkin hyvänä alkuna koulun ehkäisevän päihdetyön suunnittelulle, josta työtä ja strategiaa on hyvä lähteä kehittämään vielä eteenpäin. Produktissani tyytyväisin olen luomaani toimintasuunnitelma taulukkoon, joka on mielestäni selkeä osa strategiaa ja kiteyttää toiminnan tavoitteet ja toimenpiteet helppolukuisesti.

Koska työn toteutusaikataulu oli kiireinen, koin opinnäytetyöprosessini aikana hetkiä, jolloin tuntui etten ehdi työstämään strategiaa tarpeeksi. Muistutin kuitenkin itseäni, että työstä tulee juuri sellainen johon tämän hetkiset resurssini ja aikatauluni riittävät. Usein myös pienessä kiireessä tulee kirjoitettua enemmän, mutta pidemmällä ajalla asioita tulee pohdittua syvällisemmin ja useammasta näkökulmasta. Toisaalta taas liian pitkä aika ja pitkittynyt kirjoitusprosessi voi olla turhauttava ja viedä näkökulmaa pois työn pohdinnasta.

Toteutin työn hyvinkin itsenäisesti, ja uskonkin, että jos toteutukselle olisi ollut enemmän aikaa, olisin pystynyt ja ehtinyt työstämään strategiaa enemmän yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa. Tällöin olisimme saaneet tarkennettua kehittämiskohteet, tavoitteet ja toimenpiteet vielä enemmän juuri Haukkarannan koulun arkeen ja toimintaan sopivimmiksi.

Toiminnallisesta opinnäytetyöstä haastavan tekee se, että siinä toteutetaan ja usein myös kirjoitetaan kahta eri tuotosta, jotka on kuitenkin osattava sitoa yhteen. Yhdeksi haasteeksi koinkin ajan käytön jakamisen produktin ja raportti osuuden teon välille, sillä halusin panostaa molempiin tuotoksiin yhtä paljon. Ajallisesti uskon kuitenkin käyttäneeni suunnilleen yhtä paljon aikaa strategian suunnitteluun ja toteutukseen kuin opinnäytetyön raportointiinkin.

Opin työn toteutuksen aikana paljon, vaikka en ehkä täysin tyytyväinen olekaan siihen mitä pystyin produktiini antamaan. Tämä oli ensimmäinen strategia, jota olen koskaan työstänyt tai ollut mukana työstämässä, joten opin hyvin paljon strategia-työskentelystä, työn suunnittelusta ja strategian teosta. Opin myös koko prosessin aikana lisää ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteutuksesta nuorten parissa sekä koulun toiminnassa.

Työ oli haastava, mutta koska aihe oli mieleinen, ei toteutus kuitenkaan tuntunut mahdottomalta. Ehkäisevä päihdetyö on aina kiinnostanut minua ja se liittyykin läheisesti suuntautumisopintoihini sosiaaliseen vahvistamiseen. Ehkäisevä päihdetyö on mielestäni tärkeä ja ajankohtainen aihe nuorten parissa toimiville henkilöille, ja uskon sen syvällisemmästä tuntemisesta olevan hyötyä tulevaisuutta ja alalla työskentelyä ajatellen. En ole aiemmissa harjoitteluissani tai vastaavissa päässyt juuri tutustumaan tai toteuttamaan ehkäisevää päihdetyötä, siksi olenkin erittäin tyytyväinen opinnäytetyöni aiheeseen, jonka avulla pääsin lisäämään tietouttani ja sain uutta näkökulmaa ehkäisevään päihdetyöhön. Ehkäisevä työ on nuorisoalalla erittäin tärkeää, joten sain opinnäytetyöni teosta korvaamatonta kokemusta työelämää varten.

7 POHDINTA

Nuorille tehtävän ehkäisevän päihdetyön merkitys on suuri, sillä nuoruudessa tehdyt päihteiden käyttö valinnat jäävät usein vaikuttamaan loppuelämään. Nuorten päihteiden käyttö on ollut laskussa, mutta kuitenkin suuri osa nuorista sanoo käyttävänsä päihteitä. Ehkäisevän työn lisääminen esimerkiksi koulussa ja nuorisotiloilla voisi aut-

taa vähentämään nuorten päihteiden käyttöä, nostamaan päihteiden käytön ja kokeilun aloitusikää sekä luomaan nuorille mielekkäämpiä ajanvietto vaihtoehtoja.

Koulu on ihanteellinen paikka osaltaan toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä nuorille, sillä siellä on koko kohderyhmä tavoitettavissa ja nuoret ovat jo tottuneet saamaan tietoa koulussa. Ehkäisevän päihdekasvatuksen harjoitteet ynnä muut sellaiset voivat kuitenkin olla tehokkaampia jonkun muun kuin tutun opettajan toteuttamina, sillä nuoren tietty asenne opettajaan voi vaikuttaa hänen asennoitumiseensa tehtävän sisältöä kohtaan.

Haukarannan koulun toiminnan yhtenä tavoitteena on kehittää oppilaidensa itsetuntoa, opettamalla heitä oma-aloitteisiksi ja itsenäisiksi sekä kehittämällä heidän sosiaalisia taitojaan. Tämä on mielestäni erittäin tärkeää, sillä hyvän itsetunnon omaava nuori pystyy todennäköisemmin vastustamaan vertaisiltaan tulevaa sosiaalista painetta ja kieltäytymään päihteistä sekä niiden kokeilusta.

Uskon, että työstäni on hyötyä koululle, sillä strategian myötä koulun ehkäisevän päihdetyön suunnittelu saatiin aluilleen ja sen toteuttamiseen toivottavasti kiinnitetään jatkossa yhä enemmän huomiota ja resursseja. Strategiassa kirjataan tavoitteet ja toimintasuunnitelma koulun ehkäisevälle työlle sekä sen teoria osuudessa käydään läpi muita mahdollisia tapoja toteuttaa ehkäisevää päihdetyötä, josta voi saada vinkkejä tulevaisuuden ja strategian päivittämisen varalle. Strategian liitteenä on myös lista nettisivustoista, joilta löytyy tietoa ja materiaalia ehkäisevän päihdetyön toteutuksen avuksi, josta opettajat ja muut työtä koulussa toteuttavat toivottavasti saavat apua työhön ja sen suunnitteluun. Strategian hyödyllisyyden koululle voi mitata kuitenkin vasta kun strategia on ollut käytössä tarpeeksi kauan, onko sen olemassa olo muuttanut koulun ehkäisevän päihdetyön toteutusta, ehkä lisännyt sitä, vai onko sen olemassa olo vaikuttanut millään tavalla tehtävään työhön.

Mielestäni tämän opinnäytetyön aiheesta löytyy jatkoa uudellekin työlle esimerkiksi strategian päivittämisen tai sen käytännönläheisemmäksi muokkaamisen sekä tavoitteiden ja toimenpiteiden tarkentamisen muodossa. Mielenkiintoista olisi myös kuulla mitä itse oppilaat haluaisivat ehkäisevän päihdetyön koulussa sisältävän, yksi jatko-

työn aihe voisi ollakin oppilaiden omien toiveiden kartoittaminen ja niiden yhdistäminen ehkäisevän päihdetyön strategiaan. Yhtenä jatkotyön aiheena voisi olla strategian hyödyllisyyden mittaaminen, sillä olisi mielenkiintoista saada tietää tuleeko työn luomisesta olemaan hyötyä koulun ehkäisevälle päihdetyölle ja auttaako se kehittämään työtä eteenpäin.

LÄHTEET

- Bäckmand, Heli & Lönnqvist, Jouko 2009. Johdanto. Teoksessa Terveiden ja hyvinvoinninlaitos (Toim.) Mielenterveys - ja päihdeongelmien varhainen tunnistaminen. Opas ennaltaehkäisevän työn ammattilaisille. Opas 5. Helsinki: yliopistopaino, 7-10.
- Ideateatteri 2012. Noppa. Viitattu 16.4.2012. <http://www.ideateatteri.net/noppa.php>
- Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011. Haukkarannan koulu. Viitattu 20.3.2012
- Haukkarannan koulu 2012. Ohjauspalvelut. Viitattu 28.2.2012.
<http://www.haukkaranta.fi/ohjauspalvelut>
- Haukkarannan koulu 2012. Opetus ja kuntoutus. Viitattu 28.2.2012.
<http://www.haukkaranta.fi/opetus-ja-kuntoutus>
- Haukkarannan koulu 2012. Tehtävä ja toiminta-ajatus. Viitattu 28.2.2012.
<http://www.haukkaranta.fi/esittely/tehtaevae-ja-toiminta-ajatus>
- Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012. Viitattu 16.3.2012.
http://www.haukkaranta.fi/files/Opetussuunnitelma_180209.pdf
- Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2001. Ehkäisevän päihdetyön lähtökohdat ja tavoitteet. Teoksessa Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (Toim.) Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Opetushallitus, 8-9
- Irti huumeista ry 2012. Tietoa ja tukea. Viitattu 1.3.2012.
http://www.irtihuumeista.fi/tietoa_ja_tukea
- Kamensky, Mika 2008. Strateginen johtaminen. Menestyksen timantti. Helsinki: Talentum Media Oy
- Kehusmaa, Kirsti 2010. Strategiatyö. Organisaation voimanlähde. Helsinki: Helsingin seudun kauppakamari/Helsingin Kamari Oy
- Koivisto, Virpi 2011. Preventiimiverkoston kysely. Verkosto työvälineenä. Nuorisolan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus. Viitattu 6.3.2012

<http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemidesign.com/files/resurssipankki/Preventiimiverkostonkysely%202011.pdf>

Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin. Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Lillkåll, Lea 2010. Aikaansaamisen kulttuuri energisoi. Teoksessa Valpola, Anneli & Kvist, Hasse & Heimonen, Jussi & Niutanen, Kenny & Lillkåll, Lea & Masalin, Leena & Kalin, Riitta (Toim.) Strategia toimeksi. Muutosvoimana ihmiset. s. 33-47

Lång, Miia & Vehviläinen, Niina 2009. Kun mä juon musta tulee Batman : toiminnallinen päihdekasvatus-projekti Mäntyharjussa. Lahden ammattikorkeakoulu. Ammattikorkeakoulun perustutkinnon opinnäytetyö. Viitattu 30.3.2012.

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/2493/Lang_Miia.pdf?sequence=1

Niutanen, Kenny & Kvist, Hasse 2010. Suunnitelmat käytännöiksi. Teoksessa Valpola, Anneli & Kvist, Hasse & Heimonen, Jussi & Niutanen, Kenny & Lillkåll, Lea & Masalin, Leena & Kalin, Riitta (Toim.) Strategia toimeksi. Muutosvoimana ihmiset. s.49-62

Peltonen, Heidi 2001. Koulu ja nuorten päihteiden käytön ehkäisy. Teoksessa Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (Toim.) Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Opetushallitus, 18-42

Pirskanen, Marjatta 2011. Nuorten päihdemittari, ADSUME. Teoksessa Mäki, Päivi & Wikström, Katja & Hakulinen-Viitanen, Tuovi & Laatikainen, Tiina (Toim.) Terveystarkastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Menetelmä käsikirja. s.169-172. Viitattu 11.3.2012.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/c0383a69-f643-4d70-bc03-09c6f86cd89b>

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi (Toim.) 2009. Mitä on nuorisolan ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Nuorisolan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja. Viitattu 1.3.2012.

http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemidesign.com/files/resurssipankki/Nept_fin%20%20painos%20taitettu.pdf

- Pylkkänen, Sanna 2011. Nuorisoerityinen ehkäisevä päihdetyö. Askel 2010-luvun päihdekasvatukseen. Teoksessa Lundbom, Pia & Herrala, Jatta (Toim.) Sosiaalinen vahvistaminen kokemuksina ja käytänteinä. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 26, 59-70
- Opetushallitus 2010. Ennakointi, strateginen suunnittelu ja päätöksenteko. Viitattu 30.3.2012.
http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ens/ti/menetelmat/johdanto/ennakointi_strateginen_suunnittelu_ja_paatoksenteko
- Raisamo, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Tiirikainen, Mikko & Rimpelä, Arja 2011. Nuorten terveystapatutkimus 2011. Nuorten tupakkatuotteiden ja päihdeiden käyttö 1977-2011. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:10. Viitattu 18.4.2012
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3320152&name=DLFE-16067.pdf
- Soikkeli, Markku 2002. Miten puhua huumeista. Helsinki: STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
- Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen Anne & Piispa, Matti 2011. Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 116
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2010. Tupakkalain muutokset oppilaitoksen näkökulmasta. Viitattu 16.3.2012.
http://www.oph.fi/download/130119_Tupakkalain_muutokset_oppilaitoksen_nakokulmasta.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes 2002. Kouluterveydenhuolto. Opas kouluterveydenhuollolle, peruskouluille ja kunnille. Viitattu 16.3.2012.
http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/muut/Oppaita51_2002.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Sosiaali- ja terveysalan kansallinen kehittämisohjelma (Kaste). Viitattu 12.3.2012.
http://www.stm.fi/vireilla/kehittamisohjelmat_ja_hankkeet/kaste

Stakes 2006. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Stakesin työryhmän muistio 3/2006. Helsinki: Stakesin monistamo. Viitattu 28.3.2012

<http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/tyopaperit/Tp3-2006-verkko.pdf>

Suomen Action on smoking and health 2012. Nuorten alkoholin käyttö 2011. Viitattu 1.3.2012.

<http://www.suomenash.fi/fi/alkoholi/alkoholi+suomessa/nuorten+alkoholin+kaytto+2011/>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2012. Kouluterveyskysely. Viitattu 18.3.2012.

<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/index.htm>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2012. Kouluterveyskyselyjen tulokset. Viitattu 17.4.2012.

<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/index.htm>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Neuvoa-antavat 2012. Ehkäisevä päihdetyö. Viitattu 29.2.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/ehkaiseva-paihdeyto

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012. Kartta ja kompassi -päihdestrategia opas. Viitattu 7.3.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/kartta-ja-kompassi-paihdestrategiaopas

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto ja indikaattori pankki SOTKANet 2012.

Tietoa palvelusta. Viitattu 16.3.2012.

http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu/tietoa_palvelusta

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012. Toimintatavat/päihdetyö. Viitattu 29.2.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/toimintatavat/paihdeyto

Valpola, Anneli 2010. Kirkas strategia, aktiivinen vuoropuhelu. Teoksessa Valpola, Anneli & Kvist, Hasse & Heimonen, Jussi & Niutanen, Kenny & Lillkåll, Lea & Masalin, Leena & Kalin, Riitta (Toim.) Strategia toimeksi. Muutosvoimana ihmiset. s. 11-31

Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Virtuaali ammattikorkeakoulu 2012. Monimuotoinen/ toiminnallinen opinnäytetyö. Viitattu 28.2.2012.

<http://www.amk.fi/opintojaksot/030906/1113558655385/1154602577913/1154670359399/1154756862024.html>

LIITTEET

LIITE 1 Haukkarannan koulun ehkäisevän päihdetyön strategia

2012

53

HAUKKARANNAN
KOULU

[EHKÄISEVÄN PÄIHDETYÖN
STRATEGIA]

Sisällysluettelo

1	Taustaa	55
2	Päihdestrategia ja strategiatyöskentely	56
3	Ehkäisevä päihdetyö	57
3.1	<i>Ehkäisevä päihdetyö koulussa</i>	59
4	Nuorten päihteiden käyttö	61
5	Ehkäisevä päihdetyö Haukkarannan koulussa tällä hetkellä	64
5.1	<i>Kehittämiskohteet</i>	68
5.2	<i>Kouluissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä koskevia ohjeistuksia ja säädöksiä</i>	68
6	Tavoitteet ja toimintasuunnitelma	72
6.1	<i>Toimintasuunnitelma</i>	74
	LÄHTEET	81
7	LIITTEET	84

1 Taustaa

Tämä ehkäisevän päihdetyön strategia on luotu Haukkarannan koululle Humanistisen ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden opiskelijan Jonna Kopran opinnäytetyönä yhteistyössä koulun henkilökunnan kanssa. Haukkarannan koululla ei aiemmin ole ollut käytössään, tai ylös kirjattuna strategiaa ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta. Strategian luonnille oli siis tarvetta.

Kasvavana ongelmana oppilaiden keskuudessa koulussa on nähty tupakointi, jonka aloittamisen riskiryhmään kuuluvia oppilaita työntekijöiden mukaan koulusta löytyy. Kevään 2011 aikana oppilaiden keskuudessa oli myös ilmennyt deodorantin imppaamistapauksia. Alkoholin käyttöä uskotaan myös osalla oppilaista olevan vapaa-ajalla. Strategian kohderyhmäksi muodostui koulun 6.-9. luokan oppilaat.

Tämän strategian tarkoituksena on toimia apuna ja tukena koulun ehkäisevän päihdetyön toteutuksessa. Sen tarkoituksena on nostaa esiin koulussa tehtävän ehkäisevän päihdetyön keskeisiä kehittämiskohteita ja asettaa niihin liittyvät tavoitteet sekä toimenpiteet. Tavoitteena on edistää Haukkarannan koulun oppilaiden hyvinvointia ja elämänhallintaa kannustamalla heitä päihteettömään elämäntapaan.

Strategiassa tullaan avaamaan käsitteet päihdestrategia ja strategiatyöskentely, sekä ehkäisevä päihdetyö. Siinä tullaan käymään läpi mitä ehkäisevä päihdetyö on

koulussa, käsittelemään nuorten päihteiden käyttöä niin yleisesti kuin Jyväskylän tasollakin, avaamaan koulun tämänhetkinen (vuonna 2012) tilanne ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta sekä sen kehittämiskohteet ja listaamaan siihen liittyviä säädöksiä sekä ohjeistuksia. Siihen myös kirjataan ylös koulun tavoitteet ja toimenpiteet ehkäisevän päihdetyön toteutukseen sekä strategian toteutumisen seurantaan ja päivityksen.

Osa ehkäisevää päihdekasvatusta toteuttavista henkilökunnan jäsenistä on kokenut ehkäisevän päihdetyön materiaalin puutteen rajoittavan työn toteutusta, joten kokoon liitteeksi linkkilistan, johon kerään sivustoja, jotka sisältävät tietoa ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteutuksesta. Lista on myös lisätty muutamia sivustoja, joista on hyötyä strategian päivittämisessä, kuten sivustoja joilta löytyy päivitettyä tietoa nuorten päihteiden käytöstä.

2 Päihdestrategia ja strategiatyöskentely

Päihdestrategia on perusta tehtävällä päihdetyölle. Siihen tulee kirjata selkeästi työn tavoitteet, sisältö, vastuut, resurssit sekä sen seuranta. Strategia on toiminnanohjauksen väline ja se tähtää erityisesti tulevan toiminnan ohjaamiseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.)

Strateginen ajattelu vaatii kykyä ymmärtää kohderyhmän sekä toimintaympäristön tarpeet ja mahdollisuudet sekä hahmottaa niihin sopivat tavoitteet ja päämäärät. Strategisessa suunnittelussa on tavoitteena valita kohderyhmän ja toimintaympäristön mahdollisuuksiin sekä tarpeisiin nähden

oikeat toimintamuodot ja keinot. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.) Ennakoimalla voidaan luoda perusteltu suunnitelma tulevaisuuden uhkien ja haasteiden varalle (Opetushallitus 2010).

Strategian luomisessa ei ole tärkeintä itse asiakirjan luominen vaan sen toimintaa ohjaava vaikutus. Strategian ohjausvaikutus riippuu siitä kuinka suurella panoksella strategian toteutumisen kannalta tärkeät toimijat ovat mukana strategian työstämisessä, sisäistävät sen ja sitoutuvat sen toteutukseen. Parhaimmillaan päihdestrategiat ovat apuna pitkäjänteisen ja suunnitelmallisen päihdetyön toteutuksessa työvälineinä, joissa määritellään työnlinjaukset ja painopistealueet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.)

Päihdestrategian suunnittelu on välttämättä monitoimijainen prosessi. Työtä tehdessä osallisten kesken on saatava riittävä yhteisymmärrys työn toimintalinjoista, sen toiminnallisista seurauksista sekä vastuujaosta. Työ tuottaa parempaa tulosta, kun toimitaan tavoitteellisesti ja sen työstöprosessia ja toimijoiden osallistumista prosessiin, on etukäteen suunniteltu. Strategia-asiakirjan pääsanoman tulee olla "tämä tehdään" eikä "tätä kaikkea pitäisi tehdä". Siksi tavoitteita tukevan toimintasuunnitelman kirjaaminen on tärkeää. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012.)

3 Ehkäisevä päihdetyö

Suomessa sanalla päihteen voidaan kattaa alkoholi, tupakka, huumausaineet sekä päihtymistarkoituksessa käytetyt lääkkeet ja liuottimet. Yhteistä niille kaikille on keskushermostovaikutus, joka saa aikaan päihtymiseksi kutsutun psyykkisen

kokemuksen eli tietoisuuden muuttumisen. (Soikkeli 2002, 14.)

Päihdetyö muodostuu korjaavasta ja ehkäisevästä päihdetyöstä. Korjaava päihdetyö sisältää päihdehuollon omat kuntoutus- ja hoitopalvelut ja sitä tehdään usein yhdessä mielenterveyspalvelujen kanssa, koska nämä ongelmat usein ilmenevät yhdessä. Korjaavaa työtä tehdään myös kunnan yleisissä palveluissa kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä lastensuojelussa. Ehkäisevä päihdetyö taas on osa laajempaa terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, jota tehdään koko yhteiskunnassa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2012.) Tässä strategiassa keskitymme ehkäisevään päihdetyöhön.

Ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Se on toimintaa, jolla ehkäistään sekä vähennetään päihteiden käyttöä vaikuttamalla päihteiden saatavuuteen, hintaan, päihteitä koskeviin tietoihin ja asenteisiin, päihteiden käyttötapoihin sekä niiden ongelmakäyttöä synnyttäviin olosuhteisiin ja niitä tukevaan kulttuuriin. Sillä pyritään edistämään päihteettömiä elintapoja sekä vähentämään päihteiden käytöstä syntyviä haittoja. Yksilön tasolla tavoitteena voi olla elämänhallinnan vahvistaminen erityisesti suhteessa päihteisiin. Yhteisön tasolla tavoitteena on yleisesti hyvinvoinnin edistäminen. (Kylmänen 2005, 9.)

Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit muodostuvat osatekijöistä sisältötekijät ja toteutustekijät. Sisältötekijöihin kuuluvat tietoperusta, arvot ja etiikka sekä tavoitteellinen yhteistyö, ja toteutustekijöihin tavoite, resurssit ja toteutusprosessit. Osatekijät näkyvät Stakesin kehittämässä ehkäisevän päihdetyön laatutähdessä. Tähtikuviolla havainnollistetaan tasapainoisen onnistumisen ajatusta, jokainen osatekijä on välttämätön, ja jokaisen osatekijän

suunnittelu ja toteutus vaikuttaa jokaisen muun onnistumismahdollisuuksiin. Jokainen osatekijä on suunniteltava ja toteutettava laadukkaasti, ja niiden on oltava keskenään tasapainossa. (Stakes 2012.)

Ehkäisevän päihdetyön laatutähti (Stakes 2007):



3.1 Ehkäisevä päihdetyö koulussa

Koulussa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä on kaikki toiminta, joilla koulutyötä ja -ympäristöä kehitetään paremmin päihteiltä ja päihdehaitoilta suojaaviksi. Koulun ehkäisevää päihdetyötä on muun muassa

- Terveen kasvun ja kehityksen tukeminen
- Terveen ja turvallisen oppimisympäristön edistäminen
- Päihdeopetus ja -kasvatus
- Hyvä yhteistyö kotien kanssa
- Opetuksen tukeminen, jolla autetaan oppilaita pysymään ja pärjäämään

koulussa

- Oppilashuollon monialainen yhteistyö, kouluterveydenhuollon tuki ja terveystarkastukset
- Suunniteltu, oikeanlainen ja oikeanaikainen puuttuminen päihteiden käyttöön
- Yhteistyö päihdepalvelujen sekä muiden paikallisten ehkäisevän päihdetyön verkostoon kuuluvien tahojen kanssa
- Järjestetty vapaa-ajan toimintaa

Lähde: Soikkeli, Salasuo, Puuronen & Piispa 2011. S. 23-24

Kouluissa tehtävällä ehkäisevällä päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan nuoren tietoihin ja asenteisiin päihteistä, ennen varsinaisen ongelman syntymistä (Huoponen, Peltonen, Mustalampi & Koskinen - Ollonqvist 2001, 9). Tiedon ymmärtäminen edellyttää sen liittämistä jonkin laajemman kokonaisuuden osaksi, siksi ehkäisevä päihdekasvatuskaan ei ole mielekästä, jos se toteutetaan yksittäisinä, irrallisina oppitunteina pystymättä yhdistämään sitä osaksi jotain laajempaa kokonaisuutta. Tärkeää on myös käydä keskustelua koko kouluyhteisön kanssa siitä, millaisen asenneilmapiirin se välittää lasten ja nuorten päihhteettömyyden sekä tupakoimattomuuden edistämiseksi. (Peltonen 2001, 20-21.)

Suomessa päihdekasvatus sisältyy terveystiedon opetukseen, päihdetietoa sekä - keskustelua on luonnollisesti myös muiden oppiaineiden opetuksessa. Erilaisten terveystai päihdeaiheisten teemapäivien ja -viikkojen järjestäminen kouluissa on yleistä, tällaisia palveluja kouluille tarjoavatkin monet yhdistykset ja muut yhteenliittymät. (Soikkeli ym. 2011, 24.)

Osa järjestettävistä ohjelmista on jopa suunniteltu terveystiedon opetussuunnitelman mukaiseksi, jotta niitä voitaisiin käyttää sellaisinaan kouluissa. Toiset kehittelevät ylimääräisiä ohjelmanumeroita teemapäiviin ja muihin valistustapahtumiin, osa tarjoaa valmiita aineistopaketteja oppituntien tai vanhempainiltojen vetämiseen omin avuin (sisältävät usein opettajien perehdytyksen) ja osa taas tarjoaa valmiita teemapäiviä, vanhempainiltoja ja oppitunteja. (Soikkeli ym. 2011, 24.)

Esimerkkejä teematuntien ja -päivien ohjelmatarjonnasta ovat elämysreitit eli päihdeputket, lyhytelokuvat ja videot, kiertävät päihdebussit, pienimuotoiset teatteriesitykset, draama- ja tarinamenetelmät, sarjakuvat, pelit ja kilpailut sekä luokissa nopeasti tehdyt mielipidemittaukset. (Soikkeli ym. 2011, 24.)

4 Nuorten päihteiden käyttö

Tähän kappaleeseen on koottu tietoja nuorten päihteiden käytöstä yleisellä tasolla, Jyväskylässä ja Haukkarannan koulussa. Tiedot on otettu vuoden 2011 terveystapatutkimuksesta sekä terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto ja indikaattori pankki SOTKAnetistä. SOTKAnetin tiedot perustuvat terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sekä muiden sosiaali- ja terveysalan tietovarantoja ylläpitävien tahojen keräämiin tietoihin (Tilasto- ja indikaattoripankki SOTKAnet 2012). Tiedot Haukkarannan koulun oppilaiden päihteiden käytöstä on saatu vuoden 2011 kouluterveyskyselystä.

Vuonna 2011 tehdyn terveystapatutkimuksen mukaan 2000- luvun alusta aina

vuoteen 2009 kestänyt myönteinen kehitys olisi jatkumassa, sillä raittiiden nuorten määrä on lisääntynyt molemmissa sukupuolissa, ja kaikissa ikäluokissa paitsi täysi-ikäisissä. (Raisamo, Pere, Lindfors, Tiirikainen & Rimpelä 2011, 3.) Kuitenkin raittiiden 16-vuotiaiden nuorten määrä on vielä hyvin pieni verrattuna nuorempiin ikäluokkiin. Kehityssuunnan näyttäytyessä myönteisenä ovat kuitenkin nuorten asenteet alkoholin käyttöä kohtaan muuttuneet myönteisemmiksi viimeisen kahden vuosikymmenen aikana, yhä useampi nuori mieltää alkoholin osaksi normaalia elämää. (Suomen Action on Smoking and Health 2012.)

Vuoden 2011 terveystapatutkimuksen mukaan 12-vuotiaista nuorista täysin raittiita oli noin 90 prosenttia, 14- vuotiaista noin 60 prosenttia ja 16- vuotiaista alle 30 prosenttia. Täysi-ikäisistä täysin raittiiksi itsensä ilmoitti vain 10 prosenttia. Alkoholia vähintään kerran kuukaudessa käyttäviä 12 -vuotiaita oli vain muutama prosentti, 14 -vuotiaita noin 10 prosenttia ja 16 -vuotiaita noin 40 prosenttia. Täysi-ikäisistä alkoholia vähintään kerran kuussa joi noin 70 prosenttia. Vähintään kerran kuussa itsensä tosihumalaan juovia tyttöjä oli 16-vuotiaista noin 18 prosenttia ja poikia noin 15 prosenttia. Täysi-ikäisistä vastaavat prosentit olivat tytöillä hieman yli 30 ja pojilla hieman alle 40. (Raisamo, Pere, Lindfors, Tiirikainen & Rimpelä 2011, 32-37.)

SOTKANetin mukaan vuonna 2007 Jyväskylän 8. ja 9. luokkalaisista nuorista päivittäin tupakoi 12,9 prosenttia ja vuoteen 2009 mennessä sama luku oli kasvanut 14,3 prosenttiin. Vuonna 2007 tosi humalaan itsensä vähintään kerran kuukaudessa joi 16,6 prosenttia Jyväskylän 8. ja 9. luokkalaisista ja laittomia huumeita ainakin kerran oli kokeillut 6,7 prosenttia. Vuonna 2009 tosi humalaan vähintään kerran kuussa itsensä joi 16,2 prosenttia ja laittomia huumeita vähintään kerran oli kokeillut 8,2 prosenttia. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.)

Haukkarannan koulussa vuoden 2011 kouluterveyskyselyyn vastasivat vain 9. luokan oppilaat (13 oppilasta), joten sen tuloksia ei voi verrata aiempiin vuosiin. Haukkarannan 9. luokkalaisista 77 prosenttia ei ollut polttanut tähän mennessä yhtään tupakkaa, piipullista tai sikaria. 8 prosenttia oppilaista oli polttanut yhden, toiset 8 prosenttia 2-50 ja loput 8 prosenttia oli polttanut yli 50 tupakkaa, piipullista tai sikaria. 8 prosenttia oppilaista tupakoi kerran viikossa tai useammin, toiset 8 prosenttia oli lakossa tai lopettanut ja loput 85 prosenttia eivät tupakoineet. 92 prosenttia Haukkarannan 9. luokkalaisista ei nuuskannut lainkaan ja 8 prosenttia nuuskasi silloin tällöin. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.)

Alkoholia noin kerran kuussa vastaajista käytti 8 prosenttia, harvemmin kuin noin kerran kuukaudessa alkoholia käytti 15 prosenttia ja 77 prosenttia ei käyttänyt alkoholia lainkaan. Tosi humalaan asti alkoholia harvemmin kuin kerran kuussa käytti 8 prosenttia ja 92 prosenttia ei käyttänyt alkoholia lainkaan tosi humalaan asti. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.)

Yhdellekään Haukkarannan koulun 9. luokkalaisista ei oltu viimeisen vuoden aikana tarjottu huumaavia aineita. Koko Jyväskylän alueelta 17 prosentille 8. ja 9. luokkalaisista oli tarjottu huumaavia aineita viimeisen vuoden aikana. Yksikään kyselyyn vastanneista Haukkarannan koulun oppilaista ei ollut kokeillut tai käyttänyt marihuanaa tai hasista, 15 prosenttia vastasi kerran haistelleensa huumaavaa ainetta, kuten liima tai butaani, päihtymistarkoituksessa. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.)

Myöskään alkoholia ja lääkkeitä sekaisin, ekstaasia, heroiniä, LSD:tä, gammaa tai

muita vastaavia huumeita eivät Haukkarannan koulun 9. luokkalaiset olleet kokeilleet tai käyttäneet. Koulun 9. luokkalaiset olivat joko saaneet melko tai erittäin hyvin tai eivät olleet tarvinneet apua koulun henkilökunnalta tai ulkopuolisilta auttajilta, liittyen alkoholin liikkakäyttöön tai tupakointiin. (Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011.) tulokset näyttävät ainakin tämän kyselyn valossa hyviltä ja päihteidenkäyttö-prosentti pieneltä. Hyvät tulokset eivät kuitenkaan tarkoita, että ehkäisevälle päihdetyölle ei olisi tarvetta, vaan sitä tulee jatkaa ja kehittää hyvien tulosten säilyttämiseksi ja lisäämiseksi.

5 Ehkäisevä päihdetyö Haukkarannan koulussa tällä hetkellä

Vaikka Haukkarannan koululla ei tällä hetkellä olekaan ylös kirjattua strategiaa ehkäisevän päihdetyön toteutumisesta, on se kuitenkin osana koulussa tehtävää työtä. Ehkäisevää päihdekasvatusta ja tietoa päihteistä saadaan Haukkarannan oppiaineista muun muassa terveystiedossa sekä biologiassa. Haukkarannan koulussa peruskoulun alaluokilla (1.-6.) terveystieto sisältyy oppiaineisiin ympäristö- ja luonnontieto, biologia/maantieto sekä kemia/fysiikka ja yläluokilla (7.-9.) terveystieto toteutuu itsenäisenä oppiaineenaan.

Terveystiedon opetuksella on tarkoitus edistää oppilaiden terveyttä, hyvinvointia ja turvallisuutta tukevaa osaamista. Siinä kehitetään muun muassa oppilaiden tietoja ja taitoja terveydestä, elämäntavasta ja terveystottumuksista. Tupakka, alkoholi, muut päihteet, mielihyvä ja riippuvuus sekä niihin liittyvät valinnat ovat yksi yläkoulussa toteutetun terveystiedon oppiaineen keskeisiä sisältöjä. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 147.)

Haukkarannan koulu, sen tilat ja ympärillä oleva alue ovat uuden, vuoden 2010 lokakuun alusta voimaan tulleen tupakkalain myötä savuttomat niin opiskelijoille kuin koulun henkilökunnalle tai muille alueella vieraileville aikuisille. Koulu järjestää myös erilaisia tapahtumia ja retkiä, jotka jo laki määrittää päihteettömiksi sekä oppilaan terveyttä ja hyvinvointia tukeviksi (oppilaskunnan peliretkillä myös energiajuomat ovat kiellettyjä). Retkillä tupakointia ja energiajuomien juomista sekä ostamista kontrolloidaan tarkasti.

Myös koulun oppilaskodin henkilökunta järjestää vapaa-ajalla oppilaille tarkoitettua päihteetöntä toimintaa. Oppilaskodin järjestämä toiminta tarjoaa oppilaille mahdollisuuksia virikkeelliseen vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin kontakteihin. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 13.)

Haukkarannan koulun opetuksessa, osana toimintakulttuuria, on erilaisia aihekokonaisuuksia, joiden tulee toteutua eri oppiaineiden opetuksessa niille luonteenomaisella ja oppilaan kehitysvaiheeseen sopivalla tavalla. Aihekokonaisuudet ovat teemoja, jotka eheyttävät opetusta ja joiden avulla vastataan tämän hetken ja tulevaisuuden haasteisiin. Ne ovat myös yhteydessä opetuksen ja kasvatuksen yleisiin tavoitteisiin. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Aihekokonaisuudet, joiden osatavoitteet tukevat ehkäisevää päihdetyötä ja sen tavoitteita, ovat Ihmisenä kasvamisen, Viestintä ja mediataito, Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys, vastuu ympäristöstä, Hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta sekä Turvallisuus ja liikenne. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Teeman Ihmisenä kasvaminen tavoitteena on luoda koulusta kasvu ympäristö, jonka tarkoituksena on tukea lapsen ja nuoren kokonaisvaltaista kasvua kohti tervettä aikuisuutta. Ihmisenä kasvaminen nähdään kehittymisenä yksilöksi, jolla on terve itsetunto ja joka tiedostaa itsensä osaksi yhteisöä. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Teeman Viestintä ja mediataito tarkoituksena on, että jokaisessa oppiaineessa korostetaan oppijan aktiivista roolia ja osallisuutta järjestämällä hänelle mahdollisuuksia monipuolisiin ja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Oppilaiden väliseen vuorovaikutukseen kiinnitetään huomiota myös välitunnilla, ja sitä pyritään ohjaamaan oppituntien ulkopuolellakin. Koulun henkilökunta tarjoaa oppilaille hyviä viestintä- ja keskustelumalleja. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -teeman mukaan koulu tukee kaikessa toiminnassaan oppilaan sisäistä yrittäjyyttä eli koulu ohjaa oppilasta omatoimisuuteen, sitoutumiseen, aktiivisuuteen, aloitteellisuuteen, päämäärätietoisuuteen sekä yhteistyöhön. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 56.)

Teemassa Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta tärkeänä tavoitteena on tietojen lisäämisen ohella ymmärryksen ja motivaation lisääminen oppilaan osallisuudesta sekä oman että yhteisen tulevaisuuden rakentajana. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 57.)

Koska oppilas voi omilla valinnoillaan vaikuttaa omaan turvallisuuteen ja terveyteensä, on teemassa Turvallisuus ja liikenne tavoitteena opastaa oppilasta ikäkaudelle sopivalla tavalla suojautumaan onnettomuuksilta ja päihteiltä. Tarkoituksena on myös edistää oppilaiden vastuullisuutta ja turvallisuusmyönteistä asennetta. (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 57.)

Haukkarannan koulussa tarjotaan myös vapaavalintaisena oppiaineena Itsenäistymiskasvatusta, jonka tavoitteet tukevat ehkäisevän päihdetyön tavoitteita. Ehkäisevää päihdetyötä tukevia tavoitteita ovat muun muassa itsensä tuntemaan oppiminen, kuten omat vahvuudet ja rajoitukset, tavoite oppia arvostamaan itseään ja omaa erityislaatuisuuttaan, itseensä ja omiin kykyihinsä oppimaan luottaminen, ristiriitatilanteista selviämään oppiminen sekä muihin ihmisiin luottamaan oppiminen ja sosiaalisten suhteiden rakentaminen. Tavoitteena on myös tutustua paikkakunnan harrastustoimintaan, joka tukee ehkäisevän päihdetyön tavoitetta kannustamalla nuorta vapaa-ajan toimintaan. (Haukkarannan toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 223.)

Keväällä 2012 oli tarkoitus järjestää Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n elämysreitti, jonka läpi kulun aikana oppilaat saavat tietoa päihteistä ja niiden haitoista kohtaamalla tietoiskuja ja erilaisia, luonteeltaan elämyksellisiä havaintoesityksiä tai näytelmän pätkiä. Reitin järjestävistä opiskelijoista oli kuitenkin pulaa, joten sen toteuttaminen siirtyy myöhempään ajankohtaan. Koulu päätti tilata Noppa-näytelmän, jossa käydään läpi päihdeasioita. Noppa-näytelmä kestää noin 20 minuuttia ja toimii keskustelun avaajan päihteisiin liittyvissä asioissa (Ideateatteri 2012).

Kouluterveydenhuollolla sekä oppilashuollolla on omat roolinsa ehkäisevän päihdetyön toteuttajina koulussa. Haukkarannan koulun oppilashuollossa päihdeasioita käydään läpi tarpeen mukaan joko yksilökäynneillä tai ryhmissä koulukuraattorin ja - psykologin vastaanotoilla. Oppilashuoltoryhmässä tupakoinnin ja päihteiden ehkäisemiseksi tehdään yhteistyötä kotien, terveydenhuollon ja koulun kesken (Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012, 32).

5.1 Kehittämiskohteet

Kehittämistarvetta koulun ehkäisevässä päihdetyössä koettiin seuraavissa asioissa:

- Oppilaiden tiedon ja tiedotuksen määrä päihteistä ja niihin liittyvistä asioista
- Asennekasvatuksen määrä
- Oppilaitoksen ulkopuolisille aikuisille oppilaitoksen savuttomuudesta tiedottaminen ja korostaminen
- Henkilökunnan yhteisymmärryksessä nuorille välittämä asenneilmapiiri

5.2 Kouluissa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä koskevia ohjeistuksia ja säädöksiä

Vuonna 2009 sosiaali- ja terveysministeriön julkaiseman neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevän suun terveydenhuolto asetuksen (380/2009) perustelu- ja soveltamisohjeet julkaisun mukaan kouluterveydenhuolto osallistuu koulussa esiintyvien vaarojen ja haittojen arviointiin sekä yhteisen oppilashuollon suunnitelman valmisteluun. Nämä koskevat

muun muassa tapaturmien ja päihteidenkäytön ehkäisyä, kriisi-, väkivalta- ja kiusaamistilanteita sekä muita erityistilanteita osana oppilashuollon suunnitelmaa. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009, 60.)

Oppaan mukaan myös koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa toimivien tulisi olla perehtyneitä nuorten tupakasta vieroitukseen ja kehottaa aktiivisesti nuoria lopettamaan tupakointi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009,85).

Kouluterveydenhoitajilla on käytössään nuorten päihdemittari kysely Adsume, jonka tavoitteena on arvioida nuoren mahdollista päihteiden käyttöä. Päihdemittari työvälineenä on tarkoitettu avuksi myös päihteettömyyttä edistävään terveystalkusteluun, mittarin avulla saadaan tietoa terveystalkustelun tai varhaisen puuttumisen perustaksi. (Pirskanen 2011, 170.)

1.10.2010 voimaan tulleen tupakkalain 12 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tupakointi on kielletty perusopetusta, ammatillista koulutusta ja lukio-opetusta antavien oppilaitosten sisätiloissa ja oppilajasuntoloissa sekä niiden käytössä olevilla ulkoalueilla. Tupakointi oppilaitoksen sisätiloissa ja sen käytössä olevilla ulkoalueilla on kielletty oppilaiden iästä riippumatta. Tupakointikielto koskee oppilaita ja oppilaitoksen henkilökuntaa siinä missä täysin ulkopuolisia henkilöitäkin. Tupakointikielto on voimassa myös oppilaitoksen toiminta-ajan ulkopuolella. (Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2010, 1,2,3.)

Vuoden 2002 kouluterveydenhuollon oppaan mukaan tupakkalain tarkoituksena on

viestiä kouluille ja etenkin koululaisille tupakoimatonta koulukulttuuria ja tupakoimattomuutta nuoren ja aikuisen elämänvalintana. Tupakointi on kiellettyä koko koulualueella niin sisätiloissa kuin ulkonakin, sillä tilat on pääasiassa tarkoitettu 18 vuotta nuoremmille. (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 70.)

Oppilaiden tärkeimpiä aikuismalleja ja vaikuttajia ovat vanhemmat, opettajat ja koulun muu henkilökunta, siksi heidän tulisikin tukea olemuksellaan, käytöksellään ja puheillaan terveyttä ja tupakoimattomuutta. Edistämällä oppilaiden tupakoimattomuutta ehkäistään myös nuorten alkoholin ja huumeiden käyttöä, koska tupakointiin liittyy usein myös muiden mielialaan vaikuttavien aineiden, kuten alkoholin käyttöä. (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 70.)

Peruskouluissa tulisi olla henkilökunnan ja oppilaskunnan yhdessä laatima sopimus siitä, miten tupakoimattomuus kouluyhteisössä toteutetaan. Sopimuksen tulee koskea yhtäläillä oppilaita, opettajia ja muuta koulun henkilökuntaa. Sopimuksen ohella tupakoimattomuuden edistämisessä on tärkeää koululaisten sitouttaminen aktiiviseen harraste- ja muuhun toimintaan välitunneilla, pelkän oleskelun sijaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 70.)

Terveystiedon opetukseen tulee sisällyttää riittävä määrä tupakointia käsitteleviä oppitunteja jokaisena opiskeluvuonna. Koska oppilaan myönteinen tai kielteinen asennoituminen tupakointiin kiteytyy usein peruskoulun 4.-7. luokalla, tulisi oppituntien painopisteen olla alakoulun viimeisellä luokalla sekä etenkin yläkoulussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 70.)

Opetuksen tulisi auttaa oppilasta hahmottamaan missä vaiheessa hän itse on

tupakoinnin aloittamisessa, mitkä tupakoinnin aloittamisen riskitekijät ovat merkityksellisiä hänen näkökulmastaan sekä mitä keinoja hänellä olisi hallita näitä tekijöitä. Terveystiedon opetuksessa ja muussa terveystieteiden opetuksessa tulee korostaa, ettei tupakointi ole niin yleistä kuin nuorten parissa uskotaan. Oppituntien lisäksi tupakointia tulee käsitellä oppilaan ja terveydenhuollon työntekijän kahdenkeskisissä keskusteluissa, sillä nuoren on usein vaikea eriytyä ryhmän mielipiteestä ja henkilökohtaisissa keskusteluissa nuori voi rauhassa miettiä ja muodostaa oman mielipiteensä tupakoinnista. (Sosiaali- ja terveysministeriö & Stakes 2002, 70-71.)

Kouluterveydenhuoltoon saapuvat tiedot koulupoissaoloista, sairasteluista sekä suunterveydestä mahdollistavat päihdeongelman varhaisen toteamisen. Päihdeongelmatilanteissa kouluterveydenhuollon ja muun henkilökunnan yhteistyö tulisi varmistaa liittämällä päihdekysymysten käsittely osaksi oppilashuoltoryhmän toimintaa tai perustamalla kouluun erityinen päihdetyöryhmä. Esimerkiksi terveystarkastuksissa ja muissa sopivissa yhteyksissä nuorelta tulisi kysyä päihteiden kokeilusta sekä käytöstä keskustelemalla nuoren kanssa vuorovaikutuksellisesti ja tasavertaisesti, tuomitsematta tai syyllistämättä nuorta päihteen käytöstä. (Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes 2002, 72.)

Nuorisolaki (27.1.2006/72) antaa kasvatuksellisen perustan nuorisolain ehkäisevälle päihdetyölle. Sen tavoitteena on tukea nuorten kasvua ja itsenäistymistä, parantaa nuorten kasvu- ja elinoloja sekä edistää nuorten aktiivista kansalaisuutta ja sosiaalista vahvistamista. Laissa korostetaan nuorten parissa tehtävän ennalta ehkäisevän työn merkitystä, ja sen näkökulmasta ehkäisevällä päihdetyöllä onkin vahva kasvatuksellinen tavoite. (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 5.)

Vaikka raittiustyölaki (19.11.1982/828) määrittelee vastuun ehkäisevän päihdetyön toteutuksesta sosiaali- ja terveysministeriölle, antaa nuorisolaki toimintavelvoitteita myös opetusministeriön hallinnonalalle. (Pylkkänen, Viitanen & Vuohelainen 2009, 5.)

6 Tavoitteet ja toimintasuunnitelma

Strategian tekohetkellä suurimpana ongelmana päihteistä Haukkarannan koulussa nähdään tupakka. Vapaa-ajalla uskotaan myös olevan alkoholin käyttöä ja edelliskeväänä oli ilmennyt deodorantin imppaamistapauksia. Tähän strategiaan on tarkoitus kirjata ylös toimenpiteitä Haukkarannan koulun oppilaiden päihteettömän elämäntavan edistämiseksi, päihteiden käytön aloittamisen riskin pienentämiseksi ja yleisesti terveellisen elämäntavan vahvistamiseksi. Lisäksi strategiasta löytyy toimintasuunnitelma ehkäisevästä päihdetyöstä, jonka avulla työtä on tarkoitus toteuttaa ja saada lisättyä koulun toimintaan.

Haukkarannan koulun ehkäisevän päihdetyön tavoitteena on nuorten päihteiden käytön ja sen aloittamisen ehkäisy sekä nuorten päihteettömän elämäntavan edistäminen. Koulussa pyritään vaikuttamaan oppilaiden tupakoinnin vähentymiseen niin koulu- kuin vapaa-ajallakin. Koska Haukkarannan koulussa opiskelee viittomakielisiä, kielellisen erityisvaikeuden omaavia sekä autistisia ja Asperger oppilaita, eivät nuoret välttämättä ole saaneet ikätasonsa mukaista tietoa päihteistä.

Yhtenä tavoitteena onkin antaa oppilaille tietoa päihteistä ja niiden käytöstä

ikäta-son mukaisesti aina tarvittaessa ja mahdollisimman useassa yhteydessä. Opettajilla, erityisesti kohderyhmään kuuluvien oppilaiden opetuksesta vastaavilla, sekä oppilaskodin ohjaajilla tulee olla tietoa päihteistä, päihteiden käytöstä ja päihteiden käytön tunnistamisesta.

Jotta oppilaiden päihteiden käytön ehkäisy toimisi ihanteellisesti, on koulun sekä oppilaskodin henkilökunnalla oltava matala kynnys huolen puheeksi ottamisessa päihteiden käytön tai sen aloittamisen epäilystä sekä varhaisessa puuttumisessa päihteiden käyttöön. Ehkäisevä päihdetyö toteutuu laaja-alaisesti kun tehdään yhteistyötä eri toimijoiden välillä hyvinvoinnin edistämiseksi ja päihteiden käytön- sekä niiden haittavaikutusten minimoimiseksi. Yhteistyö koulun, oppilaskodin, kodin ja muiden nuoren kanssa toimivien tahojen välillä on tärkeää.

Vanhemmilla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa nuoren päihteiden käyttöön korostamalla oikeanlaista asenneilmapiiriä nuorten päihteiden käyttöä kohtaan. Tavoitteena onkin tukea vanhempia ja vanhemmuutta nuoren päihteettömän elämän edistämiseksi, käymällä päihdeasiat heidän kanssaan läpi säännöllisin väliajoin. Myös Haukkarannan koulun oppilaskodin ohjaajilla on tärkeä rooli oppilaiden päihteettömyyden edistämisessä. Nuori viettää oppilaskodissa vapaa-aikaansa, jolloin nuori todennäköisemmin käyttää päihteitä kuten alkoholia, kuin kouluajalla. Oppilaskodissa pystytään vaikuttamaan myös nuorten tupakointiin vapaa-ajalla.

Niin koulun kuin oppilaskodinkin henkilökunnan tulee kannustaa omalla esimerkillään lapsia ja nuoria päihteettömyyteen. Tavoitteena on saada tämä asenne välittymään oppilaille. Koska Haukkarannan koulu on savuton oppilaitos, tulee koulussa ja sen alueella vierailevia henkilöitä tiedottaa ja muistuttaa tästä.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä tulee korostaa terveitä elintapoja ja elämänhallintaa. Koulun arjessa tulee myös edistää yhteisöllisyyden ja turvallisuuden ilmapiiriä, oppilaiden elämänhallintataitoja sekä hyvää itsetuntoa. Riskiryhmään kuuluvien oppilaiden elämänhallintataitojen ja itsetunnon parantamiseen tulee kiinnittää erityisesti huomiota.

Nuorten itsetunnon saaminen terveelle tasolle, auttaa nuorta pitämään kiinni omista henkilökohtaisista mielipiteistä ja ajatuksista ja sitä kautta edistää nuoren kykyä olla altistumatta sosiaaliselle paineelle ja päihteiden käytön aloittamiselle pelkästä näyttämisen halusta. Koulun tavoitteena olisikin saada nuorien itsetunto sille tasolle, että he uskaltavat ja osaavat sanoa päihteille EI.

Ehkäisevän päihdetyön strategia on toistaiseksi voimassaoleva osa Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelmaa. Tuotos tulee elämään sähköisenä versiona, jotta sen päivittäminen olisi mahdollisimman helppoa. Strategia päivitetään noin kahden vuoden välein ja sen päivittämisestä vastaa nimitetty työryhmä.

6.1 Toimintasuunnitelma

Tavoitteet	Toimenpiteet	Toimenpiteiden toteutumisen seuranta
<p>päihteiden käytön ja sen aloittamisen ehkäisy sekä päihteettömän elämäntavan tukeminen</p>	<p>päihteettömiä tapahtumia sekä retkiä kouluajalla ja sen ulkopuolella (oppilaskodin järjestämä toiminta)</p> <p>terveystarkastusten yhteydessä otetaan päihdeasiat esille, kartoitetaan yksilötasolla oppilaiden päihteiden käyttöä sekä annetaan samalla terveysneuvontaa</p> <p>säännöllisesti toteutettavalla kyselytutkimuksella (esim. kouluterveystutkimus) kartoitetaan oppilaiden päihteiden käyttöä ja tulosten pohjalta suunnitellaan ja kehitetään koulun päihdekasvatusta</p> <p>järjestetään säännöllisin väliajoin (esim. joka kolmas tai neljäs vuosi, jolloin kohderyhmän oppilaat ovat vaihtuneet) teemaviikko, jossa käsitellään terveyttä, hyvinvointia sekä päihteitä ja päihteettöntä elämäntapaa</p> <p>toteutetaan erilaisia ulkopuolisen tahon järjestämiä päihdekasvatustoimintoja kuten päihdeputki</p> <p>oppilaille opetetaan hyviä ja terveitä elämäntapoja sekä fyysisestä ja psyykkisestä kunnosta huolehtimista</p>	<p>kouluterveyskyselyjen tulokset</p> <p>Adsume -päihdemittarin tehneiden oppilaiden määrä sekä niistä saadut tulokset</p> <p>päihteettömien tapahtumien määrä</p> <p>ulkopuolisten tahojen järjestämien päihdekasvatustoimintojen määrä</p>

<p>oppilaiden tupakoinnin aloittamisen ehkäisy sekä tupakoinnin vähentyminen kouluajalla ja sen ulkopuolella</p>	<p>kouluaikana koulun alueella tai sen välittömässä läheisyydessä puututaan tupakointiin ja nuuskan käyttöön</p> <p>oppilaskodin ohjaajat puuttuvat tupakointiin ja nuuskan käyttöön vapaa-ajalla koulun alueella ja sen välittömässä yhteydessä</p> <p>tiedotusta tupakan ja nuuskan terveysriskeistä oppilaille, henkilökunnalle sekä vanhemmille</p> <p>asennekasvatusta, keskustelemalla nuoren kanssa aiheeseen sopivassa yhteydessä, näyttämällä päihteetöntä esimerkkiä</p>	<p>kouluterveyskyselyn tulokset</p> <p>Adsume päihdemittarin tehneiden oppilaiden määrä sekä niistä saadut tulokset</p>
<p>päihhteistä ja niiden käytöstä tiedottaminen oppilaiden ikätason mukaisesti</p>	<p>päihdeasiat integroidaan luontevasti koulun opetussuunnitelmaan, etenkin terveystietoon</p> <p>muissa oppiaineissa päihdeasioita käsitellään kullekin oppiaineelle luontaisella tavalla</p> <p>järjestetään säännöllisin väliajoin (esim. joka kolmas tai neljäs vuosi, jolloin kohde-ryhmän oppilaat ovat vaihtuneet) teemaviikko, jossa käsitellään terveyttä, hyvinvointia sekä päihhteitä ja päihhteetöntä elämäntapaa</p> <p>muina vuosina voi järjestää teemaviikkoja liittyen muihin</p>	<p>järjestettyjen teemaviikkojen, päihdekasvatustoimintojen ja tapahtumien määrä</p>

	<p>tärkeisiin aiheisiin kuten seksuaalikasvatus tai mediakasvatus</p> <p>koulupoliisin jalkautuminen koululle, tiedottaa päihteistä ja niiden haittavaikutuksista</p> <p>toteutetaan erilaisia ulkopuolisen tahon järjestämiä päihdekasvatustoimintoja kuten päihdeputki</p>	
<p>varhaisen puuttumisen ja huolen puheeksi ottamisen kynnyksen madaltaminen</p>	<p>kaikki tietoon tulleet päihteiden käytön tilanteet käsitellään</p> <p>oppilashuollon henkilöstön (koulukuraattori, -psykologi, erikoissairaanhoitaja sekä terveydenhoitaja) kanssa käydyt päihteisiin liittyvät keskustelut vastaanotto- ja terapiakäynneillä</p> <p>henkilökunnan jäsenen (niin koulun kuin oppilaskodinkin) on tunnistettava päihteiden käytön tunnusmerkit ja puuttuttava tilanteeseen</p> <p>oppilaan jäädessä kiinni päihteiden käytöstä ilmoitetaan vanhemmille, jos oppilas on huonossa kunnossa toimitetaan hänet terveystieteiden keskuksen</p> <p>päihteiden käytön epäilyssä, henkilö, joka epäilee, keskustele oppilaan kanssa asiallisesti, rauhallisesti ja lyhyesti päihteiden käytön epäilystä.</p>	<p>puheeksiottojen ja puuttumisten määrä</p> <p>oppilaskunnan järjestämien tapahtumien määrä</p>

	<p>yhteistyö oppilaskunnan kanssa, oppilaskunta on mukana järjestämässä päihteettömiä tapahtumia</p>	
<p>vanhemmuuden tukeminen ja vanhempien tiedottaminen päihdeasioista</p>	<p>vanhemmille tiedotetaan koulun päihdesioista esimerkiksi kouluterveystutkimuksen tulosten avulla</p> <p>säännöllisin väliajoin (esim. joka toinen tai kolmas vuosi) käydään vanhempainpäivissä läpi päihkeitä ja niitä koskevia kysymyksiä, mahdollisesti ulkopuolisen asiantuntijan avulla (esim. teema vuosina)</p>	<p>järjestettyjen vanhempainpäivien määrä, joissa on puhuttu päihdeasioista</p>
<p>opettajien ja muun koulun henkilökunnan päihteettömyyteen kannustavan asenteen välittyminen oppilaille</p>	<p>koulun henkilökunta ja muut koulun alueella vierailevat aikuiset noudattavat savuttoman oppilaitoksen sääntöjä</p> <p>lukuvuoden alussa pidettävässä henkilöstöperehdytyksessä perehdytetään uudet työntekijät savuttoman oppilaitoksen sääntöihin</p> <p>henkilökunnan kesken käydään keskustelua siitä miten ja millainen asenneilmapiiri oppilaille halutaan välittää</p> <p>keskusteltaessa päihteistä ja päihteidenkäytöstä oppilaiden kanssa, opettaja, ohjaaja tai muu henkilökunta välittää asenteensa alaikäisen päihteiden käyttöä kohtaan</p>	<p>koulun alueella tupakoivien aikuisten tupakkatuotteiden käyttöön puuttumisten määrät</p>

<p>oppilaiden elämänhallintataidon ja itsetunnon kehittämisen</p>	<p>jokaissa oppiaineessa pyritään antamaan oppilaalle tehtäviä, joista hän saa onnistumisen kokemuksia</p> <p>turvataito-ohjelmien järjestäminen</p> <p>myönteinen ja kannustava ilmapiiri auttaa kehittämään oppilaan itsetuntoa</p> <p>erilaisuuden ja yksilöllisyyden hyväksyminen on keskeistä koulun ja oppilaskodin arjessa</p> <p>jokaista rohkaistaan oman mielipiteen ilmaisuun ja toisten sekä omista eroavien mielipiteiden hyväksymiseen</p> <p>jokaisen vastuuta omista teoista korostetaan</p> <p>oppilaille opetetaan, että on myös lupa epäonnistua</p> <p>oppilasta ohjataan omatoimisuuteen ja itsenäisyyteen oikeiden valintojen opettamisen kautta</p> <p>oppilaille tarjotaan pieniä vastuutehtäviä kuten oman opiskelun suunnittelua, lehden jakoa ja sisäisen postin kuljettamista</p>	<p>kouluterveyskyselyn tulokset</p> <p>terveydenhoitajan kyselyt ja keskustelut oppilaiden hyvinvoinnista ja mielialasta</p>
<p>yhteisöllisyyden ja turvallisen ilmapiirin edistäminen</p>	<p>koulussa tai oppilaskodissa ei hyväksytä henkistä tai fyysistä väkivaltaa</p>	<p>kouluterveyskysely</p> <p>henkilökunnan havainnot</p>

	oppilaan kasvua ja yksilöllisyyttä tuetaan siten, että hän voi kokea olevansa osa ryhmää	
--	--	--

LÄHTEET

Haukkarannan koulun kouluterveyskyselyn tulokset 2011. Haukkarannan koulu.
Viitattu 20.3.2012

Haukkarannan koulun toiminta- ja opetussuunnitelma 2012. Viitattu 11.3.2012.
http://www.haukkaranta.fi/files/Opetussuunnitelma_180209.pdf

Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo 2001. Ehkäisevän päihdetyön lähtökohdat ja tavoitteet. Teoksessa Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (Toim.) Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Opetushallitus 8-9

Ideateatteri 2012. Noppa. Viitattu 16.4.2012.
<http://www.ideateatteri.net/noppa.php>

Peltonen, Heidi 2001. Koulu ja nuorten päihteiden käytön ehkäisy. Teoksessa Huoponen, Kaarina & Peltonen, Heidi & Mustalampi, Saini & Koskinen-Ollonqvist, Pirjo (Toim.) Päihteiden käytön ehkäisy. Opas koulujen ja sidosryhmien yhteistyöhön. Opetushallitus, 18-42

Kylmänen, Petri 2005. Kun kaikki muutkin. Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Opetushallitus 2010. Ennakointi, strateginen suunnittelu ja päätöksenteko. Viitattu 30.3.2012.

http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ens-

[ti/menetelmat/johdanto/ennakointi_strateginen_suunnittelu_ja_paatoksenteko](http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ens-ti/menetelmat/johdanto/ennakointi_strateginen_suunnittelu_ja_paatoksenteko)

Pirskanen, Marjatta 2011. Nuorten päihdemittari, ADSUME. Mäki, Päivi & Wikström, Katja & Hakulinen-Viitanen, Tuovi & Laatikainen, Tiina (Toim.) Terveystarastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa. Menetelmä käsikirja. s.169-172. Viitattu 11.3.2012.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/c0383a69-f643-4d70-bc03-09c6f86cd89b>

Pylkkänen, Sanna & Viitanen, Reijo & Vuohelainen, Elsi (Toim.) 2009. Mitä on nuorisotalon ehkäisevä päihdetyö? Laadukkaan päihdekasvatuksen tukimateriaali. Nuorisotalon ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimi. Humanistinen ammattikorkeakoulu sarja C. Oppimateriaaleja. Viitattu 11.3.2012.

http://www.preventiimi.fi/sites/preventiimi.juhaniemidesign.com/files/resurssipankki/Nept_fin%20%20painos%20taitettu.pdf

Raisamo, Susanna & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Tiirikainen, Mikko & Rimpelä, Arja 2011. Nuorten terveystapatutkimus 2011. Nuorten tupakkatuotteiden ja päih-teiden käyttö 1977-2011. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:10. Viitattu 18.4.2012

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=3320152&name=DLFE-16067.pdf

Soikkeli, Markku 2002. Miten puhua huumeista. Helsinki: STAKES, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus

Soikkeli, Markku & Salasuo, Mikko & Puuronen Anne & Piispa, Matti 2011. Se toimii sittenkin. Kuinka päihdevalistuksesta saa selvää. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 116

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2010. Tupakkalain muutokset oppilaitoksen näkökulmasta. Viitattu 11.3.2012.

http://www.oph.fi/download/130119_Tupakkalain_muutokset_oppilaitoksen_nakokulmasta.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriö ja Stakes 2002. Kouluterveydenhuolto. Opas kouluterveydenhuollolle, peruskouluille ja kunnille. Viitattu 11.3.2012.

http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/muut/Oppaita51_2002.pdf

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009. Neuvola toiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevän suun terveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet. Viitattu 11.3.2012.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE

[-11139.pdf](#)

Stakes 2012. Ehkäisevän päihdetyön laatukriteerit. Viitattu 28.2.2012.

<http://www.stakes.fi/FI/Kehittaminen/valineet/laatusuosituksia/paihdeyto/index.htm>

Suomen Action on smoking and health 2012. Nuorten alkoholin käyttö 2011.

Viitattu 8.3.2012.

<http://www.suomenash.fi/fi/alkoholi/alkoholi+suomessa/nuorten+alkoholin+kaytto+2011/>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2012. Päihdetyö on tärkeä osa ammattilaisen tekemää hyvinvointityötä. Viitattu 28.2.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/toimintatavat/paihdeyto

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos neuvoa-antavat 2012. Ehkäisevä päihdetyö.

Viitattu 28.2.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/ehkaiseva-paihdeyto

Terveiden ja hyvinvoinninlaitos neuvoa-antavat 2012. Kartta ja kompassi - päihdestrategiaopas. Viitattu 7.3.2012.

http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi/kartta-ja-kompassi-paihdestrategiaopas

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANet 2012. Tietoa palvelusta. Viitattu 7.3.2012.

http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu/tietoa_palvelusta

7 LIITTEET

LIITE 1 Linkkilista hyödyllisistä sivustoista

Linkkejä hyödyllisille sivustoille:

Nuorisoalan ehkäisevän päihdetyön osaamiskeskus Preventiimin resurssipankki, joka sisältää muun muassa materiaaleja ja julkaisuja liittyen ehkäisevään päihdetyöhön. <http://www.preventiimi.fi/resurssipankki>

Terveystieteiden tutkimuskeskuksen perustamat sivut, joilta löytyy ehkäisevän päihdetyön aineistoja, joita järjestöt, kunnat ja muut toimijat ovat tuottaneet.
<http://ep-materiaalit.dav.fi/>

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen materiaalit ehkäisevän päihdetyön ammattilaisille.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/ohjelmat/alkoholiohjelma/aineistot/ammattilaisille

Smokefreen tukiaineistosta löytyy tehtäviä ja linkkejä tupakoimiseen ja tupakoimattomuuteen liittyen sekä päihdeaiheisia lyhyt elokuvia
<http://www.smokefree.fi/fi/tukiaineistoa/>

Päihdelinkin viittomakieliset sivut. Tietoa päihteistä ja niiden käytöstä viittomakielellä. <http://www.paihdelinkki.fi/viittomakielinen>

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tietoa päihteistä ja riippuvuuksista.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/aiheet/paihteet_ja_riippuvuudet

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos Neuvoa-antavat. Tietoa päihdetyötä tekeville.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/neuvoa-antavat-fi

Irti Huumeista ry. Tietoa muun muassa huumausaineista ja niiden kokeilun tunnistamisesta <http://www.irtihuumeista.fi/>

Youth against drugs ry:n sivusto, jossa voi muun muassa testata huumausainetuntemustaan. <http://www.pilvenreunalla.com/huumetestit.php>

Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry:n kotisivut. <http://www.ehyt.fi/>

Lakeja liittyen nuorten parissa toteutettavaan ehkäisevän päihdetyöhön:

Alkoholilaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19941143>

Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1976/19760693>

Raittiustyölaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1982/19820828>

Lastensuojelulaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Nuorisolaki: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

Strategian päivittämisessä hyödynnettäviä linkkejä:

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kouluterveyskyselyjen tulokset.

<http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/index.htm>

Sosiaali- ja terveysministeriö.

<http://www.stm.fi/etusivu>

Suomen Action on Smoking and Health järjestö.

<http://www.suomenash.fi/fi/etusivu/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANET.

<http://uusi.sotkanet.fi/portal/page/portal/etusivu>